

DOI No: <http://dx.doi.org/10.14225/Joh1284>

Geliş Tarihi: 18.05.2018

Kabul Tarihi: 06.07.2018

TÜRKİYE’DE KIRSAL KESİMİN KALKINMASINDA ÖNEMLİ BİR MODEL: DEVLET ÜRETME ÇİFTLİKLERİ (1949-1960)

Nadir YURTOĞLU*

Öz

1949 yılında tesisinden 1960 yılına kadar olan dönemde Devlet Üretim Çiftliklerinin (DÜÇ) tarım üretimi faaliyetleri ve bu faaliyetlerin ekonomiye olan yansımaları çalışmanın konusunu teşkil etmektedir. Konu, Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğünün (DÜÇGM) kuruluşu ve görevleri (1949-1950); DÜÇ’nin üretim faaliyetleri (1950-1960) ile sınırlandırılarak iki dönem dâhilinde ele alınmıştır. Türkiye’de DÜÇ’nin tarımsal faaliyetleri ve bu faaliyetlerin ekonomiye olan katkıları sayısal veriler üzerinde değerlendirilmiştir. Çalışmanın kaynak materyalini, Cumhuriyet arşivi belgeleri, resmi yayınlardan; zabıt ceridesi, kanunlar ve tutanak dergileri, resmi gazete, istatistik yıllıkları, ayın tarihi ve dönemin süreli yayınları arasında yer alan tarım ve ekonomi dergilerinin makaleleri oluşturmaktadır. Konu incelenirken, dönemin Türkiye’sinde DÜÇ’nin tarım işletmeciliği ve damızlık üretimi alanında gerçekleştirdiği çalışmalar göz önüne getirilerek gerekli değerlendirilmeler yapılmıştır. İnsanların beslenme ihtiyaçlarının büyük bir bölümünün tarım üretimi ile karşılanması tarımı ülke ekonomisine katkı sağlayan önemli bir sektör haline getirmiştir. Bunun yanı sıra 1949 - 1960 yılları arasında devlet üretim çiftliklerinde milyonlarca dekar arazinin ekilmesi ve bu ekimden yüz binlerce ton hububat ve değişik ürünlerin yetiştirilmesi her konuda çiftçilere örnek teşkil etmektedir. İlgili alan yazınında bu konuda bir boşluk görülmektedir. Bu konuya odaklanarak alandaki ihtiyaca cevap vermek bu çalışmayı yapmamızın temel amaçları arasında yer almıştır.

Anahtar Kelimeler: *Devlet Üretim Çiftlikleri, Tarım, Üretim, Tohumluk, Damızlık.*

* Dr. Öğr. Üyesi, Kastamonu Üniversitesi Eğitim Fakültesi.

An Important Model For The Development Of Countryside In Turkey: State Hatcheries (1949-1960)

Abstract

This study deals with the agricultural production activities of State Hatcheries (SPF) and their effects on economy in Turkey from 1949, when they were established, to 1960. The subject is limited to and addressed under the following two periods: the establishment and duties of the General Directorate of State Hatcheries (GDSH) (1949-1950) and the production activities of SPF (1950-1960). Evaluations on the agricultural activities of SPF and their contributions to economy have been made based on numeric data. The source material of the study consists of Republic archive documents and official publications such as proceedings of memorandum, laws, journals of official reports, official gazettes, statistical annuals, *Ayın Tarihi* journal (government's dating publication), and articles from economy and agriculture magazines of the period. The relevant evaluations have been made considering the works performed by SPF within the context of agricultural sector and raising animals for breeding in Turkey in the relevant periods. The fact that a large part of people's nutritional needs is met by agricultural production has made agriculture an important sector contributing to the country's economy. In addition, millions of decares of arable land were cultivated in the state farms between 1949 and 1960, and hundreds of thousands of tons of cereals and various crops were cultivated from these hatcheries. This form an example for the farmers in every way. However, it is seen that there is a gap in the relevant literature. One of the main purpose of doing this research is to address this gap by focusing on this topic.

Key Words: *State Hatcheries, Agriculture, Production, Seed, Breeding.*

Giriş

Cumhuriyetin ilk yıllarında ziraatın modern yöntemlere ulaşabilmesini sağlamak amacıyla 5 Mayıs 1925 tarihinde Atatürk tarafından Ankara'da *Orman Çiftliği* adıyla bir çiftlik kurulmuştur.¹ Bu çiftliğin dışında Tarsus'ta Piloğlu Çiftliği, Silifke'de Tekir ve Şövalye Çiftlikleri, Dörtöl'de portakal

¹ Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti, *Tarih IV*, Türkiye Cumhuriyeti, Maarif Vekâleti Yayınları, İstanbul, 1931, s. 284; Aslan Tufan Yazman, "Ankara Orman Çiftliği", *İktisat ve Ticaret Ansiklopedisi*, C. 1, İstanbul, 1946, s. 317; Arnold J. Toynbee, *Türkiye*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1971, s. 237; Arif Akman, "Atatürk ve Tarımsal Öğretim", *Atatürk ve Tarım*, Tarım ve Orman Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1981, s. 44; A. Besim Gürocak, "Atatürk Çiftlikleri", *Atatürk ve Tarım*, Tarım ve Orman Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1981, s. 175; Şerafettin Turan, *Mustafa Kemal Atatürk*, Bilgi Yayınevi, 2. Basım, Ankara, 2008, s. 559; Nadir Yurtoğlu, *Demokrat Parti Dönemi Tarım Politikaları ve Siyasi, Sosyal, Ekonomik Hayata Tesirleri (1950-1960)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2017, s. 19.

Türkiye’de Kırsal Kesimin Kalkınmasında Önemli Bir Model: Devlet Üretme
Çiftlikleri (1949-1960)

bahçesi ile Karabasamak Çiftliği, Yalova’da, Millet ve Baltacı Çiftlikleri, Atatürk tarafından kurulan diğer çiftlikler arasında yer almıştır.²

Büyük emekler verilerek 13 yıl içerisinde 154.729 dönüme ulaşan bu çiftlikler, Atatürk’ün 11 Haziran 1937 tarihinde Trabzon’dan Başvekâlete yazdığı mektupla hazineye devredilmiştir.³ Akabinde Ocak 1938 tarihinde kabul edilen 3308 sayılı *Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu Hakkındaki Kanun* ile çiftliklerin çalıştırılması için Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu ihdas edilmiştir.⁴

II. Dünya Savaşına doğru çiftçilerin hububat üretimini artırıp yaşam kalitelerini yükseltmek ve onlara makineli tarım yapmanın yöntemlerini öğretmek maksadıyla 3 milyon liralık masraf tahsisatı ile 12 Şubat 1937 tarih ve 3130 sayılı Kanun’la Zirai Kombinalar Kurumu ihdas edilmiştir.⁵

Tarım alet ve makineleri ile tarım ilaçlarını satın alarak ve çiftçilere rehberlik ederek üretime destek olan bu Kurum, II. Dünya Savaşı Döneminde hububat verimini artırmak ve ülkenin yiyecek ihtiyacını gidermek maksadıyla Devlet Çiftliklerini kurmuştur.⁶ Savaşın ağır şartlarının hissedildiği ve iaş

² TBMM, *Zabıt Ceridesi*, Dönem: 5, Toplantı: 2, C. 19, 25. Birleşim, 12.06.1937, s. 267; Aslan Tufan Yazman, “Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu”, *İktisat ve Ticaret Ansiklopedisi*, C. 4, İstanbul, 1949, s. 35; Hasan Rıza Soyak, *Atatürk’ten Hatıralar*, C. II, Yapı Kredi Bankası Yayınları, İstanbul, 1973, s. 685; *Atatürk’ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri*, Yayına Hazırlayan: Ali Sevim vd., Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2006, s. 678; Yurtoğlu, *age*, s. 19.

³ Mahmut Goloğlu, *Tek Partili Cumhuriyet 1931-1938*, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-II, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009, s. 259-260; İlhan Tekeli-Selim İlkin, “Devletçilik Dönemi Tarım Politikaları”, *Türkiye’de Tarımsal Yapılar 1923-2000*, Yurt Yayınları, Ankara, 1988, s. 48; Bilsay Kuruç, *Mustafa Kemal Döneminde Ekonomi*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1987, s. 179; Soyak, *age*, s. 688; Yurtoğlu, *age*, s. 19-20.

⁴ TBMM, *Kanunlar Dergisi*, Dönem: 5, C. 18, 07.01.1938, s. 101-104; *Resmî Gazete*, Sayı No: 3807, 13 Ocak 1938; Yazman, *agm*, s. 36.

⁵ TBMM, *Kanunlar Dergisi*, Dönem: 5, C. 17, 12.02.1937, s. 243-249; *Resmî Gazete*, Sayı No: 3538, 19 Şubat 1937; TBMM, *Zabıt Ceridesi*, Dönem: 5, Toplantı: 2, C. 18, 63. Birleşim, 24.05.1937, s. 174; TBMM, *Zabıt Ceridesi*, Masraf Bütçeleri, Dönem: 5, Toplantı: 2, C. 18, 24.05.1937, s. 175; TBMM, *Zabıt Ceridesi*, Masraf Bütçeleri, Dönem: 7, Toplantı: 1, C. 10, 22.05.1944, s. 270; Remzi Ayözger, “Zirai Kombinalar”, *Tarım Bakanlığı Dergisi*, S. 3, Yıl: 1, Aralık 1947, s. 4; Ziraat Vekâleti, *Devlet Üretme Çiftlikleri Umum Müdürlüğü*, Hazırlayan Hamdi Tuncer, Ankara, 1957, s. 3; Öncel Zincirli. *Türkiye’de Tarım Teşkilatının Tarihçesi*, Ankara, 1994, s. 18.

⁶ TBMM, *Tutanak Dergisi*, 1948 Yılı Gider Bütçeleri, Dönem: 8, Toplantı: 2, C. 8, 26.12.1947, s. 285; Ziya Tataç, “Olaylara Bakış, Ziraat Ekonomisi”, *Türk Ekonomisi*, S. 34, Yıl: 4, Nisan 1946, s. 114; Remzi Ayözger, “Zirai Kombinalar”, *Tarım Bakanlığı Dergisi*, S. 3, Yıl: 1, Aralık 1947, s. 5; Ragıp Ziya Mağden, *Zirai Kombinalar*, Güney Matbaacılık ve Gazetecilik TAO, Ankara, 1949, s. 16.

sıkıntıların baş gösterdiği yıllarda Ziraî Kombinalar Kurumu devreye girerek, ülkede yaşanması muhtemel açlık sıkıntısını önlemiştir.⁷

1. DÜÇGM'nin Kuruluşu ve Görevleri (1949-1950)

II. Dünya Savaşı sonrasında da Türkiye'nin hububat ihtiyacını sağlamada üzerine düşen görevi yerine getirmeye devam eden Ziraî Kombinalar Kurumu, 1949 yılında yeni bir yapılanma sürecine girmiştir. Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu ile Ziraî Kombinalar Müessesesini birleştirilerek DÜÇGM'ye dönüştüren kanun tasarısı TBMM'ye sevk edilmiştir.⁸

Çalışmaların tamamlanması ardından gerek ülke çiftçiliğinin ziraî verimini artırmak gerekse üretimi çeşitlendirerek mahsulün kalitesini yükseltmek amacıyla 7 Haziran 1949 tarih ve 5433 sayılı Kanun ile Tarım Bakanlığına bağlı DÜÇGM ihdas edilmiştir.⁹ Böylece 5433 sayılı *Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğünün Görev ve Kuruluş Kanunu* ile Devlet Ziraat İşletmeleri ve Ziraî Kombinalar Kurumu, DÜÇGM bünyesinde birleştirilmiş, adı geçen Kanun 1 Mart 1950 tarihinden itibaren yürürlüğe girmiştir. Tarım Bakanlığına bağlı bir kurum olarak işletilecek Genel Müdürlüğün, Ziraî Kombinalar binasında geçici halde faaliyetini sürdürmesi ve sonradan Orman Çiftliğinde bulunan eski Devlet Ziraat İşletmeleri binasına taşınması planlanmıştır. Bu suretle yeni Genel Müdürlük, Ziraat İşletmeleri ile

⁷ Şevket Arı, “Memleketin Ziraî İstihsalinde Kombinalar”, *İktisadî Yürüyüş*, 29 Ekim 1942 Ziraat Fevkalade Sayısı, s. 8, 36; II. Dünya Savaşı'nda yaşanan olumsuz şartlar için Bk. TBMM, *Zabut Ceridesi*, Dönem: 6, Toplantı: 1, C. 7, 18. Birleşim, 27.12.1939, s. 128; İhsan Ozanoğlu, “İsraf ve Sefahat”, *Yeni Birlik*, 19 İkinci Teşrin 1942, Sayı No: 6; Hilmi Uran, *Meşrutiyet, Tek Parti, Çok Parti Hatıralarım 1908-1950*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2008, s. 314; Faik Ahmet Barutçu, *Siyasi Anılar 1939-1954*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1977, s. 256-257; Şevket Süreyya Aydemir, *Suyu Arayan Adam*, Remzi Kitabevi, 20. Basım, İstanbul, 2008, s. 461-462; Zekeriya Sertel, *Hatırladıklarım*, Gözlem Yayınları, 3. Basım, İstanbul, 1977, s. 233; Cemil Koçak, *Türkiye'de Milli Şef Dönemi, 1938-1945*, C. 2, İletişim Yayınları, 2. Basım, İstanbul, 2003, s. 425-427; Mahmut Goloğlu, *Milli Şef Dönemi, 1939-1945*, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-III, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2012, s. 63.

⁸ TBMM, *Tutanak Dergisi*, 1949 Yılı Gider Bütçeleri, Dönem: 8, Toplantı: 3, C. 16, 21.02.1949, s. 311; 867 sayılı *Ziraat Vekâletine Merbut Bazı Mektep ve Müesseselerin Sureti İdaresi Hakkında Kanun* hakkında bilgi almak için Bk. TBMM, *Kanunlar Dergisi*, Dönem: 2, C. 4, 29.05.1926, s. 913; *Resmî Gazete*, Sayı No: 403, 20 Haziran 1926.

⁹ TBMM, *Kanunlar Dergisi*, Dönem: 8, C. 31, 07.06.1949, s. 925; *Resmî Gazete*, Sayı No: 7231, 13 Haziran 1949; TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem: 8, Toplantı: 4, C. 24, 55. Birleşim, 24.02.1950, s. 1162; Ziya Tataç, “Olaylara Bakış, Ağustos 1949, Ziraat Ekonomisi”, *Türk Ekonomisi*, S. 76, Yıl: 7 Ekim 1949, s. 234; İlhan Tekeli-Selim İlkin, “Devletçilik Dönemi Tarım Politikaları”, *Türkiye'de Tarımsal Yapılar 1923-2000*, Yurt Yayınları, Ankara, 1988, s. 49.

Türkiye’de Kırsal Kesimin Kalkınmasında Önemli Bir Model: Devlet Üretme
Çiftlikleri (1949-1960)

Zirai Kombinaların işlerini yürütmüş, her iki kurumun demirbaşları Genel Müdürlüğe devredilmiştir.¹⁰

DÜÇGM Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumundan 12.062.964. TL; Ziraî Kombinalardan ise 74.586.182. TL değerinde bir varlık devralmıştır. Bunların dışında 3130 sayılı Kanunla Ziraî Kombinalara tahsis edilen 529.572. liralık nakitin yanı sıra DÜÇGM’nin devraldığı sermaye tutarı 87.178.718 TL’yi bulmuştur. Bu miktarın 34.986.000 lirasını sabit kıymetler, 22.145.181 lirasını kasa ve bankalardaki mevduat, 30.047.538 lirasını da stok, hazırlık ve ekimde bulunan meblağlar oluşturmuştur. Ancak Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu 2.736.890 liralık bir borç bıraktığından DÜÇGM’nin devraldığı nakit tutarı 19.408.291 liraya düşmüştür.¹¹

DÜÇGM’nin gerçekleştireceği başlıca görevler şu şekilde belirlenmiştir:¹²

- a. Ülke çiftçiliğinin tohum, damızlık, fidan, arıcılık ve kümes hayvancılığı ihtiyacını sağlamak için çeşitli kaynaklardan yüksek vasıflı tohum, damızlık ve fidan tedarik ederek bunları kendi işletme ve müesseselerinde üretmek ve bu işlerin gerektirdiği bütün faaliyetlerde bulunmak,
- b. Üretme ve yetiştirme konusunda Tarım Bakanlığınca belirtilecek esaslar çerçevesince kurum ve çiftçilerle iş birliği yapmak,
- c) Yüksek vasıflı tohum, damızlık ve fidanları bedeli karşılığında çiftçilere dağıtmak,
- d) İşletme ve müesseselerinde elde edilen mahsullerin değerlendirilmesi için gerekli ziraat sanatları ile uğraşmak,
- e) Yapacağı işlerde çevre çiftçilerine örnek teşkil etmek,

¹⁰ TBMM, *Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Toplantı: 4, C. 24, 55. Birleşim, 24.02.1950, s. 1162; Ziya Tataç, “Olaylara Bakış, Ocak-Şubat 1950, Ziraat Ekonomisi”, Türk Ekonomisi, S. 81, Yıl: Mart 1950, s. 63; Öncel Zincirli, Türkiye’de Tarım Teşkilatının Tarihçesi, Ankara, 1994, s. 22; Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumundan devralınmış olan Tarsus DÜÇ’nin tasfiyesi 12 Mayıs 1950 tarih ve 3/11272 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kabul edilmiştir. BCA, Fon No: 30 18 1 2-Kutu No: 122-Dosya No: 44-Sıra No: 11.*

¹¹ *Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü ve Üzerinde Çalıştığı Plan, Program ve Projeler, Tarım Bakanlığı Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü Tanıtıcı Yayınları, Güzel Sanatlar Matbaası, Ankara, 1968, s. 16.*

¹² *TBMM, Kanunlar Dergisi, Dönem: 8, C. 31, 07.06.1949, s. 925; Sait Tahsin Tekeli, “Devlet Çiftliklerimizdeki Gelişmeler”, Ziraat Dünyası, S. 54, Yıl: 4, Temmuz 1954, s. 3; Tarım Bakanlığı Teşkilat Proje Grubu, Tarım Hizmetleri ve Teşkilatının Yeniden Düzenlenmesi Hakkında Rapor, Ankara, 1964, s. 271.*

f) 5433 sayılı Kanun konusuna giren hususlarda öğretici mahiyette kurslar açmak ve gereken yayınları yapmak,

g) Çalışmalarına engel teşkil etmemek şartıyla, çiftçilerin ziraat alet ve makinalarını atölye ve tamirhanelerinde belirli bir ücret karşılığında onarmak,

h) Faaliyet konusuna giren işler için gereken her türlü yapı ve tesisleri kurmak.

5433 sayılı Kanunla teşkil edilen DÜÇGM'nin Müdür yardımcılıklarına Remzi Ayözger ve Rahmi Yıldızoğlu, Baş Müşavirliğine Yekta Aytan, Uzman Müşavirliğine Eskişehir Teknik Ziraat ve Drayfarming İstasyonu Müdürü Numan Kırac, 28 Şubat 1950 tarihi itibarıyla atanmıştır.¹³ 22 Haziran 1950 tarih ve 23439 sayılı Kararla da DÜÇGM'nin başına Numan Kırac vekâleten getirilmiştir.¹⁴

Müessesede görev dağılımının yapılması ardından Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumundan devralınan Yalova'daki Millet ve Baltacı çiftliklerinden müteşekkil çiftlik arazisinden ihtiyaç fazlası bulunan ve DÜÇGM'ce yeri gösterilecek 3.500 dekarlık arazinin topraksız çiftçilere dağıtılmak üzere tasfiyesi 14 Eylül 1950 tarih ve 3/ 11809 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile gerçekleştirilmiştir.¹⁵

Ayrıca DÜÇGM'ye ait Nevşehir Şarap Fabrikası tesislerinin satılmak suretiyle tasfiyesi, Tarım Bakanlığının teklifi üzerine 20 Eylül 1950 tarih ve 3/11925 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe girmiştir.¹⁶

DÜÇGM'ye bağlı çiftliklerin kısmen veya tamamen tasfiyesi hakkındaki Tarım Bakanlığının teklifi 9 Ağustos 1951 tarih ve 3/13519 sayılı Bakanlar Kurulu Kararınca incelenerek sonuçlandırılmıştır. Bu Karara göre, Baltacı DÜÇ'nin tamamı Ziraat İşleri Genel Müdürlüğüne; Millet Çiftliği arazisinden bir kısmının topraksız çiftçilere dağıtılmak üzere Toprak ve İskân İşleri Genel Müdürlüğüne, kalan arazinin de Ziraat İşleri Genel Müdürlüğüne devri 5433 sayılı Kanunun 20. maddesine uyarınca gerçekleştirilmiştir.¹⁷

¹³ BCA, Fon No: 30 11 1 0-Kutu No: 212-Dosya No: 7-Sıra No: 10.

¹⁴ BCA, Fon No: 30 11 1 0-Kutu No: 215-Dosya No: 21-Sıra No: 1.

¹⁵ BCA, Fon No: 30 18 1 2-Kutu No: 123-Dosya No: 71-Sıra No: 6; DÜÇ Genel Müdürlüğüne Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumundan devralınan Kars'ın Arpaçay ilçesine bağlı Bulanık mevkiindeki 26.540 lira değerinde iki bina ve müştemilatı ile 154 dekarlık çayırlığın tasfiyesi, Tarım Bakanlığının teklifi üzerinde 9 Ağustos 1950 tarih ve 3/11710 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile gerçekleştirilmiştir. BCA, Fon No: 30 18 1 2-Kutu No: 123-Dosya No: 66-Sıra No: 9.

¹⁶ BCA, Fon No: 30 18 1 2-Kutu No: 123-Dosya No: 77-Sıra No: 2.

¹⁷ BCA, Fon No: 30 18 1 2-Kutu No: 126-Dosya No: 62-Sıra No: 9.

2. DÜÇ’nin Üretim Faaliyetleri (1950-1960)

DÜÇ’nin kuruluşundan hemen sonra tohumluk elde edilmesi konusunda üretim faaliyetlerini artırdığını, Celal Bayar’ın 1 Kasım 1951 tarihli TBMM’nin açılış konuşmasında sarf ettiği şu sözlerden anlaşılmaktadır; “*Toprak verimini artırmak maksadıyla, DÜÇ’ce tohumluk istihsaline, büyük ehemmiyet verilmektedir. Çiftliklerin, bu yıl içinde köylüye dağıtmak üzere hazırladığı tohum miktarı, (54) bin tonu bulmuştur. Önümüzdeki yıl, bu milyar (80) bin tona ve müteakip yıllarda (200) bin tona kadar ulaştırılmak suretiyle, Türkiye’nin hububat tohumluğu dâvası hal safhasına girmiş olacaktır.*”¹⁸

Tarım Bakanlığının bütçe görüşmelerde esnasında CHP Meclis Grubu adına söz alan Mardin Milletvekili Ali Rıza Erten, DÜÇ’de izlenmesi gereken yolun yeniden arazi açıp genişletmekten ziyade sınırları belirli arazide nöbetleşe tarım ekimi yöntemini uygulayarak daha ileri bir tarım sistemi çerçevesinde çalışıp örnek teşkil etmek olduğunu ileri sürmüştür.¹⁹ Bu arada bir süredir görevini vekâleten yürüten Numan Kırac 10 Kasım 1951 tarih ve 24806 sayılı Kararla DÜÇGM’nin başına asaleten atanmıştır.²⁰

Kurum çalışanların yoğun çalışması ve 19 adet DÜÇ’nin faaliyete geçmesiyle 1949 yılında 73.669 ton olarak temizlenen tohumluk miktarı 1952 yılında 177.220 tona; 95 bin ton halde ilaçlanan tohumluk miktarı 235 bin tona yükselmiştir.²¹

DÜÇ’nin 1950-1951 yılı üretim döneminde 950 bin dönüm arazi ekiminden elde edilen mahsullerden 1951 yılında 22.900 ton buğday, 1.500 ton arpa muhtaç çiftçilere; 2.550 ton tohumluk buğday ise göçmenlere dağıtılmıştır. Ayrıca çiftçilere 14.600 ton tohumluk peşin para ile satılmıştır.²²

¹⁸ TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem: 9, Toplantı: 2, C. 10, 1. Birleşim, 01.11.1951, s. 6.

¹⁹ TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem: 9, Toplantı: 2, C.13, 52. Birleşim, 28.02.1952, s. 1125.

²⁰ BCA, Fon No: 30 11 1 0-Kutu No: 227-Dosya No: 40-Sıra No: 14.

²¹ TBMM, *Zabıt Ceridesi*, 1954 Yılı Bütçe Kanunu Lâyihası ve Bütçe Komisyonu Raporu, Dönem: 9, Toplantı: 4, C. 28, 18.02.1954, S. Sayısı 109, TBMM Basımevi, Ankara, 1954, s. 70; Bu dönemde tarım ürünlerinin zararlı ve hastalıklardan etkilenmesi zirai mücadelede tarım ilaçlarını önemli hale getirmiştir. Bu konu ile ilgili Bk. H. Nahit Teoman, “Zirai Mücadele İlaçları”, *Bitki Koruma Bülteni*, C. 6, S. 1, Yıl: Ocak 1952, s. 57; Cevdet Sevintuna, “Mücadelede Kullanılan İlaçlar”, *Koruma*, C. 3, S. 27, Yıl: 15 Ağustos 1962, s. 14; Münif Akmanoğlu, “Zirai Mücadele ve Eğitim”, *Tarım ve Ticaret*, C. 4, S. 43, Yıl: 4, Temmuz 1973, s. 10.

²² Ziya Tataç, “Olaylara Bakış, Ocak 1952, Ziraat Ekonomisi”, *Türk Ekonomisi*, S. 104, Yıl: 10, Şubat 1952, s. 57.

Aynı yıl içerisinde 986.113 dekarlık bir arazide hububat ekimi yapılmış, 1952 yılı sonbaharında bu rakam 1 milyon 337 bin dekar olarak planlanmıştır. 1952 yılında ayrıca 100.000 meyveli, 500.000 meyvesiz fidan ile 125.000 aşı kalemi, 1.000 damızlık koç ve 150 damızlık boğanın dağıtılması kararlaştırılmıştır.²³ Bunun yanı sıra 1952 yılı ekim mevsiminde köylülere dağıtılmak üzere 15-20 bin ton tohum tahsisi düşünülmüştür.²⁴ 1952 yılının başlarından Temmuz ayı sonuna kadar DÜÇ'nin tamirhane ve atölyelerinde üretici çiftçilere ait 520 traktör, 50 biçer-döğer, 420 pulluk, 1.097 çeşitli türde tarım alet ve makineleri onarılırken, 64 adet makine kiraya verilmiş, 3.888 adet yedek makine parçası ise satılmıştır.²⁵

Tarım Bakanlığı, DÜÇ'nin tarım alanına sağladığı bu katkıları göz önünde tutarak, ziraat okullarını çiftlik haline dönüştürüp üretici durumuna getirmeye karar vermiştir. Kendi yiyeceğini kendi temin eden bu okulların dışarıdan yiyecek satın almaması sayesinde dış piyasalarda fiyatların düşürülmesi hedeflenmiştir.²⁶

1952 yılı içerisinde DÜÇ selektörden geçirilmiş ve çeşitli hastalıklara karşı ilaçlanmış yüzer kilogramlık çuvallar içinde dağıttığı hububat tohumluğu miktarı 70 bin tona yaklaşmıştır. Aynı yıl içerisinde hububat ekilen arazi miktarı 1.156.290 dekardır. 1953 yılı ilkbaharında ekilecek ürünlerle bu rakamın 1.209.711 dekara çıkacağı tahmin edilmiştir. Ayrıca Tarım Bakanlığı Kars'ın Iğdır ilçesine bağlı Dil mıntokasında 120 - 150 bir dönümlük alanı DÜÇ haline getirmek için çalışmalara başlamıştır. Aras ile Karasu ırmakları arasında bulunan ve Rus-İran sınırını teşkil eden bu alanın Doğunun hayvancılık ve yem

²³ Ziya Tataç, "Olaylara Bakış, Mart 1952, Ziraat Ekonomisi", *Türk Ekonomisi*, S. 106, Yıl: 10, Nisan 1952, s. 124.

²⁴ Ziya Tataç, "Olaylara Bakış, Mayıs 1952, Ziraat Ekonomisi", *Türk Ekonomisi*, S. 107, Yıl: 10, Mayıs 1952, s. 150.

²⁵ *Tarım Dergisi*, C. 1, S. 5, Yıl: 1 Ekim 1952, s. 130.

²⁶ TBMM, *Tutanak Dergisi*, 1952 Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı ve Bütçe Komisyonu Raporu, Dönem: 9, Toplantı: 2, C. 13, 20.02.1952, S. Sayısı 50, TBMM Basımevi, Ankara, 1952, s. 326; Ziya Tataç, "Olaylara Bakış, Ekim 1952, Ziraat Ekonomisi", *Türk Ekonomisi*, S. 113, Yıl: 10, Kasım 1952, s. 345; Cumhuriyet'in ilk yıllarında tarımsal üretimde destekleme politikası gerçek anlamda 1930 Dünya Ekonomik Buhranının akabinde 1932 yılında başlamıştır. 1929 yılında kilogramı 12,83 kuruş olan buğday fiyatı 1933'de 4,31 kuruşa inmiştir. Bu düşüşe karşı Hükümet 2056 sayılı *Buğday Koruma Kanunu*'nu çıkararak üreticinin buğdayını Ziraat Bankası aracılığıyla alıp satmasına müsaade etmiştir. Ergün Kıp, "Türkiye'de Taban Fiyatları Destekleme Alımları ve İç Ticaret Hadleri", *Türkiye'de Tarımsal Yapılar 1923-2000*, Yurt Yayınları, Ankara, 1988, s. 139; 2056 sayılı Kanunun ayrıntıları için Bk. TBMM, *Kanunlar Dergisi*, Dönem: 4, C. 11, 03.07.1932, s. 856; *Resmî Gazete*, Sayı No: 2146, 10 Temmuz 1932.

Türkiye’de Kırsal Kesimin Kalkınmasında Önemli Bir Model: Devlet Üretme
Çiftlikleri (1949-1960)

bitkileri merkezi haline getirilmesi düşünülmüştür. Çiftliğin tam randımanla faaliyete geçebilmesi için 4,5-5 milyon lira masrafın yapılması planlanmıştır.²⁷

Katma bütçeli DÜÇ, 120 milyon lira itibari döner sermayesi ve 79 milyon liraya yaklaşan ödenmiş sermayesi ile giderek büyümesi sürdürerek tarım alanında önemli bir müessese haline gelmiştir.²⁸ 5433 sayılı Kanun gereğince DÜÇ’nin sermaye kredisi için yapılacak ödemeler 1951 yılında 161 bin lira, 1952 yılında ise 99 bin lira olarak belirlenmiştir.²⁹ 1953 yılında bu rakam faiz ve itfa ödemeleri ile birlikte 448 bin liraya çıkarılmıştır.³⁰ DÜÇ’nin sermaye kredisi için yapılacak ödemeler 1954 yılında yine faiz ve itfa ödemeleriyle birlikte 445.330 lira olarak tespit edilmiştir.³¹ Bu rakam 1955 yılında 596 liraya yükseltilmiştir.³² 1956 yılında DÜÇ’nin sermaye kredisi 241 bin lira olarak belirlenmiştir.³³ 1957 yılında bu rakam 185 bin liraya düşürülmüştür.³⁴ 1958 yılına gelindiğinde ise DÜÇ’nin sermaye kredisi için yapılan ödeme miktarı

²⁷ BCA, Fon No: 30 18 1 2- Kutu No: 130-Dosya No: 73-Sıra No: 2; Ziya Tataç, “Olaylara Bakış, Aralık 1952, Ziraat Ekonomisi”, *Türk Ekonomisi*, S. 115, Yıl: 11, Ocak 1953, s. 24-25; Ziya Tataç, “Olaylara Bakış, Ağustos 1953, Ziraat Ekonomisi”, *Türk Ekonomisi*, S. 124, Yıl: 11, Ekim 1953, s. 308; Sadrettin Karatay, “Devlet Üretme Çiftlikleri Teşkilatı ve Çalışmalarına Toplu Bir Bakış”, *Türkiye Ziraat Mecmuası*, S. 2, Yıl: Haziran 1953, s. 20.

²⁸ TBMM, *Tutanak Dergisi*, 1952 Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı ve Bütçe Komisyonu Raporu, Dönem: 9, Toplantı: 2, C. 13, 20.02.1952, S. Sayısı 50, TBMM Basımevi, Ankara, 1952, s. 13.

²⁹ TBMM, *Tutanak Dergisi*, Gider Bütçeleri, Dönem: 9, Toplantı: 2, C. 13, 20.02.1952, s. 240/24; TBMM, *Tutanak Dergisi*, 1953 Yılı Gider Bütçeleri, Dönem: 9, Toplantı: 3, C. 20, 16.02.1953, s. 240/9.

³⁰ TBMM, *Zabıt Ceridesi*, 1954 Yılı Masraf Bütçeleri, Dönem: 9, Toplantı: 4, C. 28, 18.02.1954, s. 215; TBMM, *Tutanak Dergisi*, 1953 Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı ve Bütçe Komisyonu Raporu, Dönem: 9, Toplantı: 3, C. 20, 16.02.1953, S. Sayısı: 108, TBMM Basımevi, Ankara, 1953, s. 152.

³¹ TBMM, *Zabıt Ceridesi*, 1955 Yılı Masraf Bütçeleri, Dönem: 10, Toplantı: 1, C. 5, 18.02.1955, s. 224/1; TBMM, *Zabıt Ceridesi*, 1954 Yılı Bütçe Kanunu Lâyihası ve Bütçe Komisyonu Raporu, Dönem: 9, Toplantı: 4, C. 28, 18.02.1954, S. Sayısı 109, TBMM Basımevi, Ankara, 1954, s. 196.

³² TBMM, *Zabıt Ceridesi*, 1956 Yılı Masraf Bütçeleri, Dönem: 10, Toplantı: 2, C. 10, 20.02.1956, s. 236/8.

³³ TBMM, *Zabıt Ceridesi*, Masraf Bütçeleri, Dönem: 10, Toplantı: 3, C. 17, 41. Birleşim, 20.02.1957, s. 274/4; TBMM, *Zabıt Ceridesi*, 1956 Yılı Bütçe Kanunu Lâyihası ve Bütçe Encümeni Mazbatası, Dönem: 10, Toplantı: 2, C. 10, 20.02.1956, S. Sayısı: 59, TBMM Matbaası, Ankara, 1956, s. 182.

³⁴ TBMM, *Zabıt Ceridesi*, Masraf Bütçeleri, Dönem: 11, Toplantı: 1, C. 2, 19.02.1958, s. 262; TBMM, *Zabıt Ceridesi*, 1957 Yılı Bütçe Kanunu Lâyihası ve Bütçe Encümeni Mazbatası, Dönem: 10, Toplantı: 3, C. 17, 41. Birleşim, 20.02.1957, S. Sayısı: 61, TBMM Matbaası, Ankara, 1957, s. 174.

179.100 liraya inmiştir.³⁵ 1959 yılında bu sermaye kredisi 268 bin liraya yükseltilmiştir.³⁶ DÜÇ'nin 1960 yılında sermaye kredisi 180 bin lirada kalmıştır.³⁷ Ayrıca 1952 yılında muhtelif çiftliklerde yeniden bir milyon dönüm arazinin açılması için DÜÇGM adına fon karşılığı olarak 500.000 lira tahsis edilmiştir.³⁸ 1953 yılında bu rakam 2.170.650 liraya çıkarılmıştır.³⁹

1953 yılı itibariyle hububat üretiminin 140 bin tonu bulunduğu DÜÇ'de, 85 bin ton tohumluğun dağıtımı gerçekleştirilmiş, 5 bin tonun ise tahsisleri yapılmıştır. Bunun yanı sıra köylülere damızlık olmak üzere 1.355 adet koç ve 152 adet boğa verilmiştir.⁴⁰ 1954 yılı başlarında çiftliklerde yetiştirilen yüksek vasıflı 100 bin ton tohumluk selektörlerden geçirilip ilaçlandıktan sonra köylüye dağıtılmaya başlanmıştır. Ayrıca 1953 yılı içerisinde Pelemin otunu yok eden bir ilacın 200 dekar buğday tarlasında denenip olumlu sonuçlar alınması bu tecrübenin çevre köylere de yayılmasına yol açmış, 1954 yılı itibariyle adı geçen uygulama 4 bin dekar çıkarılmıştır.⁴¹ Bu suretle yüksek kalitede tohumluk, fidan ve damızlık hayvanlarının ancak DÜÇ'de yetiştirilebileceği tespit edilmiştir.⁴²

³⁵ TBMM, *Zabıt Ceridesi*, Masraf Bütçeleri, Dönem: 11, Toplantı: 2, C. 7, 20.02.1959, s. 217; TBMM, *Zabıt Ceridesi*, 1958 Yılı Bütçe Kanunu Lâyihası ve Bütçe Encümeni Mazbatası, Dönem: 11, Toplantı: 1, C. 2, 19.02.1958, S. Sayısı: 31. TBMM Matbaası, Ankara, 1958, s. 185.

³⁶ TBMM, *Zabıt Ceridesi*, Masraf Bütçeleri, Dönem: 11, Toplantı: 3, C. 12, 19.02.1960, s. 205; TBMM, *Zabıt Ceridesi*, 1959 Yılı Bütçe Kanunu Lâyihası ve Bütçe Encümeni Mazbatası, Dönem: 11, Toplantı: 2, C. 7, 20.02.1959, S. Sayısı: 41, TBMM Matbaası, Ankara, 1959, s. 178.

³⁷ TC Kurucu Meclis, *Tutanak Dergisi*, Gider Bütçeleri, 20.02.1961, s. 208; TBMM, *Zabıt Ceridesi*, 1960 Yılı Muvazenei Umumiye Kanunu Lâyihası ve Bütçe Encümeni Mazbatası, Dönem: 11, Toplantı: 3, C. 12, 19.02.1960, S. Sayısı: 43, TBMM Matbaası, Ankara, 1960, s. 195.

³⁸ TBMM, *Tutanak Dergisi*, 1953 Yılı Gider Bütçeleri, Dönem: 9, Toplantı: 3, C. 20, 16.02.1953, s. 393.

³⁹ TBMM, *Zabıt Ceridesi*, 1954 Yılı Masraf Bütçeleri, Dönem: 9, Toplantı: 4, C. 28, 18.02.1954, s. 404.

⁴⁰ Ziya Tataç, "Olaylara Bakış, Ekim 1953, Ziraat Ekonomisi", *Türk Ekonomisi*, S. 126, Yıl: 11, Aralık 1953, s. 376.

⁴¹ Süreyya Özer, "Buğdaylarımızın İhracını Kolaylaştırma Çaresi", *Türk Ekonomisi*, S. 129, Yıl: 12, Mart 1954, s. 80-81.

⁴² Numan Kırac, "Çiftçilere Teknik Ziraat Bilgisinin Ulaştırılması", *Türk Ekonomisi*, S. 130, Yıl: 12, Nisan 1954, s. 112; *Yeni İktidarın Çalışmaları*, 22.05.1950-01-08.1951, *Demokrat Parti Hizmetinde Bulunduğu Türk Milletine Hesap Veriyor*, Güneş Matbaacılık TAO, Ankara, 1951, s. 109; Haluk Cillov, *Türkiye Ekonomisi Bünyesi*, İktisadi ve Ticari İlimler Yüksek Okulu Yayınları, İstanbul, 1967, s. 142.

Türkiye’de Kırsal Kesimin Kalkınmasında Önemli Bir Model: Devlet Üretme
Çiftlikleri (1949-1960)

DÜÇ’ce 1955-1956 döneminde selektörden geçirilmiş ve ilaçlanmış halde çiftçiye dağıtılan tohumluk miktarı 91.890 tonu bulmuştur.⁴³ Hububat tohumluğu üretiminde sırayla buğday arpa, yulaf, çavdar ve mısır yer almıştır.⁴⁴

Tarım Bakanlığı DÜÇGM, İstanbul ve çevresinde yetiştirilen sığırların süt verimini artırmak için Türkgeldi DÜÇ’ye, Hollanda Siyah Alaca sığırlarını getirerek bunları saf ve yarım kan olarak yetiştirmeyi düşünmüştür. Yine sığırların süt verimini yükseltmek maksadıyla Konuklar DÜÇ’ye Jersey, Ulaş DÜÇ’ye Lincoln Red Shorthorn sığırlarını getirmeye ve bunları aynı şekilde saf ve yarım kan olarak yetiştirmeyi planlamıştır. 1953 yılında Altınova, Bala, Çiçekdağı, Dalaman, Gelemen, Gökhöyük, Gözlü, Koçaş, Malya ve Polatlı DÜÇ’de yarım kan montofon yetiştirilmesi göz önüne getirilerek Çiçekdağı, Gelemen, Gözlü, Altınova ve Malya işletmelerinde bu hayvanların nüveleri satın alınmıştır.⁴⁵

DÜÇGM, 1953 yılında Antalya’da kurulması planlanan kauçuk işletmesi için 1.000 dekarlık bir alanın plantasyonunu ele almış ve bu konuda gerekli çalışmaları başlatmıştır. Öte yandan Antalya Tohum Islah İstasyonunda yetiştirilen ham kauçuk fideleri 1953 yılı sonbaharında tarlalara nakledilerek üretiminin sağlanması düşünülmüştür.⁴⁶

Genel Müdürlük Sivas Suşehri’nde 211, Maraş Afşin’de 500, Tunceli merkezde 14, Urfa Siverek’te 80 dönümden oluşan alanlarda fidanlık kurulmasını programa almış, Çorum, Giresun Şebinkarahisar, Siirt, Gümüşhane, Kütahya ve Sinop’ta birer fidanlık tesis edilmesini planlamıştır.⁴⁷

DÜÇGM zirai mücadele yoluna giderek 1950-1956 yılları arasında 455.238 dekar ekili araziye uçakla, Ceylanpınar DÜÇ’de 137.600 dekar araziye

⁴³ TBMM, *Zabıt Ceridesi*, Dönem: 10, Toplantı: 3, C. 17, 41. Birleşim, 20.02.1957, s. 310; TBMM, *Zabıt Ceridesi*, 1957 Yılı Bütçe Kanunu Lâyihası ve Bütçe Encümeni Mazbatası”, Dönem: 10, Toplantı: 3, C. 17, 20.02.1957, S. Sayısı 61, TBMM Matbaası, Ankara, 1957, s. 72; Haluk Cillov, *Türkiye Ekonomisi*, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1965, s. 195.

⁴⁴ Zühtü Kutulmuş, “Devlet Üretme Çiftlikleri Umum Müdürlüğünün Kuruluş Gayesi ve Memleket Ziraatındaki Rolü”, *Ziraat Dergisi*, Özel Sayı, Zirai Öğretimde 110 Yıl, S. 176-177, Yıl: 19, Aralık-Ocak 1959, s. 58.

⁴⁵ Süreyya Çakıroğlu, “Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğünün Hayvancılık İşleri”, *Türkiye Ziraat Mecmuası*, S. 1, Yıl: Nisan 1953, s. 160.

⁴⁶ Ziya Tataç, “Olaylara Bakış, Nisan 1953, Ziraat Ekonomisi”, *Türk Ekonomisi*, S. 120, Yıl: 11, Haziran 1953, s. 181.

⁴⁷ Ziya Tataç, “Olaylara Bakış, Mayıs 1953, Ziraat Ekonomisi”, *Türk Ekonomisi*, S. 121, Yıl: 11, Temmuz 1953, s. 213.

pelemir otu ile mücadelede ilaçlanmıştır. Ayrıca, sarı otla mücadelede Ulaş DÜÇ’de 16.400, Polatlı DÜÇ’de 85.770, Malya DÜÇ’de 29.920, Gözlü DÜÇ’de 74.548 ve Altınova DÜÇ’de 111.000 dekar arazi ilaçlanarak başarılı sonuçlar alınmıştır.⁴⁸

Türkiye’de *İtalyan Airon Şirketi* tarafından 1956 yılı içerisinde uçakla yapılan yabancı ot mücadelesinde 170 bin dekarı pelemir, 325 hektarı sarı ot olmak üzere toplamda 495 bin dekarlık alan ilaçlanmıştır. İlaçlanan yerler Ceylanpınar, Gözlü, Altınova, Polatlı, Malya, Bâlâ ve Ulaş çiftlikleridir. İlaçlamanın dönümü 160 kuruştan yapılırken, %25’i döviz, %75’i Türk parası ile ödeme gerçekleştirilmiştir.⁴⁹ Ayrıca tohumluklar sürme (kör) hastalığına karşı ilaçlanarak olumlu sonuçlar alınmıştır.⁵⁰ Aynı yıl içerisinde 500 boğa ile 2 bin damızlık koç köylüye verilmiş, ABD’den 7 bin adet civciv getirilmiştir. Çiftliklerin piliç üretimi sayıca 40 bine ulaşırken, bunun yarısının damızlık olarak köylüye intikal ettirilmesi çalışmaları yürütülmüş, 300 bin adet damızlık yumurtanın ayrıca çiftçiye verilmesi kararlaştırılmıştır. 1956 yılı içerisinde köylülere ait ziraat aletlerinin tamirâtı 500, yedek parça yardımı 4.000 bulurken,

⁴⁸ DÜÇMGM, “Ziraat Vekâleti Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğüne Bağlı İşletmelerde 1950-1956 Yılları Arasında Pelemir, Sarı Ot ve Diğer Yabancı Otlara Karşı Tatbik Edilmiş olan Mücadele Usulleri ve Şekilleri”, *Tomurcuk*, C. 6, S. 61, Yıl: 6, Ocak 1957, s. 8; DÜÇGM döner sermayesinde biriken 4 milyon liranın kurulacak olan *Türkiye Yapağı ve Tiftik Anonim Şirketi* sermayesine Genel Müdürlüğün iştirak hissesi olarak tahsisi, 24 Eylül 1955 tarih ve 4/5899 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile tespit edilmiştir. *BCA*, Fon No: 30 18 1 2-Kutu No: 140-Dosya No: 84-Sıra No: 18; DÜÇGM’den başka *Türkiye Yapağı ve Tiftik Anonim Şirketi*nin diğer ortakları Sümerbank, Ziraat Bankası, Et ve Balık Kurumu ile Ziraî Donatım Kurumudur. Erol Zeytinoğlu, *Türkiye Ekonomisi*, 6. Basım, Met/Er Matbaası, İstanbul, 1978, s. 229.

⁴⁹ *Tomurcuk*, C. 5, S. 55, Yıl: 5, Temmuz 1956, s. 15.

⁵⁰ Kahraman Nizamoğlu, “Yeni Mezopotamya”, *Tomurcuk*, C. 6, S. 62, Yıl: 6, Şubat 1957, s. 5; *FAO Türkiye Raporu*, TC Ziraat Bankası 100. Yıldönümü Yayını, Ankara, 1962, s. 63.

Türkiye’de Kırsal Kesimin Kalkınmasında Önemli Bir Model: Devlet Üretme
Çiftlikleri (1949-1960)

1.250.000 adet muhtelif türde meyveli meyvesiz fidan ile 1,5 milyon sebze fidesi dağıtılmıştır.⁵¹

DÜÇGM 1957 yılı çalışma programı gereğince pamuk, mısır ve çeltik tohumlarının köylüye intikal ettirilmesi çalışmalarını yürütmüştür. Müdürlük, 1 milyon 55 bin dekar kışlık hububat ekerek, sertifikalı, ilaçlanmış ve çuvalı olarak 66.465 ton iyi vasıflı tohumluk ile 307 boğa ve 1.925 koçu halka dağıtmıştır. Bunun yanı sıra 98 bin damızlık yumurta, 18.300 adet damızlık kümes hayvanı, 312 bin 250 adet meyveli meyvesiz fidan, 1 milyon 335 bin 350 adet sebze fidesi, 197 bin 260 adet asma çubuğu, 9.275 bin adet çeşitli aşı kalemi ve asma çubuğunu ayrıca çiftçiye vermiştir.⁵²

Zirai Kombinalardan itibaren bu teşekkülün başkanlığı ve genel müdürlüğünü üstlenmiş Remzi Ayözger DÜÇ ile ilgili şöyle demiştir: “*Yakın zamana kadar işlenmemiş bozkır karakterinde çöl görünüş ve gösterişinde hazine toprakları üzerinde bugün yemyeşil ve cennet manzarası arz eden çiftlikler bilgili, programlı ve feragatli çalışmaların birer canlı örneği olduğu kadar, ilimle tekniğin el ele vererek enerji sarf etmenin bir neticesidir.*”⁵³

Ziraat Vekâletine bağlı katma bütçe ile çalışan ve her yıl ülke ekonomisine milyonlarca lira kazandıran DÜÇ, bir yandan ıslah edilmiş tohumlukları halka dağıtırken öbür yandan modern hayvancılık yaparak bahçe kültürleri ve ziraat sanatları alanında köylüye önderlik etmiştir.⁵⁴ 20’yi aşkın sayısı ve 3,5 milyon dekara yaklaşan araziyi ile DÜÇ, zor zamanlarda halkın ve ordunun iâşesine yardımı dokunmuştur. Çiftliklerin kuruluş ve gelişmesine emeği geçen Tarım Bakanları arasında Muhlis Erkmen, Şevket Raşit Hatipoğlu,

⁵¹ *Ayin Tarihi*, Sayı No: 273, Yıl: Ağustos 1956, s. 203; 1956 yılının sonlarına doğru DÜÇ’nin yanı sıra Et ve Balık Kurumu, TC Ziraat Bankası, Türkiye Zirai Donatım Kurumu, Toprak Mahsulleri Ofisi ve Türkiye Yapağı ve Tiftik Anonim Şirketinin iştiraki ve 865 sayılı Kanunun 280. maddesine uyarınca 5,3 milyon lira sermayeli Bakanlar Kurulunun 02.11.1956 tarih ve 4/8238 sayılı Kararnamesiyle Yem Sanayii Türk Anonim Şirketi ihdas edilmiştir. BCA, Fon No: 30 18 1 2-Kutu No: 144-Dosya No: 90-Sıra No: 6; TBMM, *Zabit Ceridesi*, 1960 Yılı Muvazenei Umumiye Kanunu Lâyihası ve Bütçe Encümeni Mazbatası, Dönem: 11, Toplantı: 3, C. 12, 19.02.1960, S. Sayısı: 43, TBMM Matbaası, Ankara, 1960, s. 32; TC Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, *50 Yılda Türk Sanayii*, Mars Matbaası, Ankara, 1973, s. 44; Yem Sanayi TAŞ kuruluşundan sonraki yıllarda da hayvancılığın gelişmesine büyük katkı sağlanmıştır. İsfendiyar Esat Kadaster, “Yem Endüstrisi Nasıl Çalışır?”, *Zafer*, 6 Ağustos 1955, Sayı No: 2369.

⁵² *Ayin Tarihi*, Sayı No: 279, Yıl: Şubat 1957, s. 1.

⁵³ Ragıp Ziya Mağden, “Devlet Üretme Çiftlikleri”, *Ziraat Ansiklopedisi*, C. 3, İstanbul, 1958, s. 249.

⁵⁴ DP, *Kalkınan Türkiye*, Demokrat Parti Yayınları, Desen Matbaası, Ankara, 1954, s. 137.

Cavit Oral ve Nedim Ökmen yer almıştır. Genel müdürlerden Şevket Arı, Remzi Ayözger ve şeflerden Rahmi Yıldızoğlu'da çiftliklerin gelişmesine hizmet eden diğer yetkililer arasında kabul edilmiştir.⁵⁵

Bir kısım yabancı uzmanların da DÜÇ'nin gelişmesine katkı sağladığı görülmektedir. Ziraat Yardım Grubu Başkanı Mr. I. R. Hedges ile yardımcısı Mr. Norman Smith'in DÜÇ'yi kalkındırma hamlelerindeki destekleri ve ABD'nin modern çiftliklerinde uygulanan metotlarını kullanmaları önemli bir gelişme olmuştur. Tohum Islah Uzmanı Mr. T. V. Tibbutt, Tohumculuk Uzmanı Mr. O. C. Ufford, Hububat Uzmanı Mr. W. V. Harlon, Hayvancılık Uzmanı Mr. F. A. Ralston ve Sütçülük Uzmanı Mr. C. R. Gearhart ise kurs, konferans ve gösteri çalışmalarıyla çiftçilere rehberlik etmiş, DÜÇ'nin üretimini artırmasına destek sağlamıştır.⁵⁶

1957 yılı itibariyle DÜÇGM'ye bağlı 21 işletme yer almıştır.⁵⁷ Bunlar: Muş Alparslan DÜÇ, Konya Altınova DÜÇ, Ankara Bâlâ DÜÇ, Urfa Ceylanpınar DÜÇ, Nevşehir Çiçekdağı DÜÇ, Muğla Dalaman DÜÇ, Konya Gözlu DÜÇ, Samsun Gelemen DÜÇ, Amasya Gökhöyük DÜÇ, Hatay DÜÇ, Niğde Koçaş DÜÇ, Kırşehir Malya DÜÇ, Konya Konuklar DÜÇ, Ankara Polatlı DÜÇ, Kırklareli Türkgeldi DÜÇ, Sivas Ulaş DÜÇ, Kars Iğdır DÜÇ, Çankırı Çerkeş DÜÇ⁵⁸, Hatay Turunçgiller İşletmesi Müdürlüğü, Ankara Merkez Atölyesi Müdürlüğü ve Antalya Guayul İşletmesi Müdürlüğüdür.

Bu işletmelere ilaveten İstanbul'un Bakırköy ilçesi, Yeşilköy nahiyesi sınırları içerisinde bulunan Halkalı köyündeki 5.000 dekar arazi ile buraya yakın Ayamama ve Alembardoç çiftliklerindeki 2.000 dekar araziden müteşekkil 7.000 dekar arazi üzerinde DÜÇGM'ce işletme kurulması, 4 Nisan 1958 tarih ve 4/10149 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kabul edilmiştir.⁵⁹

DÜÇGM yeni kurulan işletmelerle her geçen yıl büyümesini sürdürmüştür. Ziraat Vekâleti, Ziraat İşleri Genel Müdürlüğüne idare edilmekte olan Çayıröva Teknik Bahçıvanlık Okulu ile Adana Ziraat Okulunun

⁵⁵ Mağden, *agm*, s. 249.

⁵⁶ Ziraat Vekâleti, *age*, s. 66.

⁵⁷ Nihat Sipahi-Tahsin Kartan, "Devlet Üretme Çiftlikleri Turunçgiller İşletmesinde 1956 Yılı Mücadele Faaliyeti", *Tomurcuk*, C. 6, S. 62, Yıl: 6, Şubat 1957, s. 15; Mağden, *agm*, s. 249.

⁵⁸ Çankırı ili içerisinde 25.500 dekarlık arazi üzerinde DÜÇGM'ce işletme kurulması 13 Şubat 1955 tarih ve 4/4506 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kabul edilmiştir. *BCA*, Fon No: 30 18 1 2-Kutu No: 138-Dosya No: 123-Sıra No: 7.

⁵⁹ *BCA*, Fon No: 30 18 1 2-Kutu No: 148-Dosya No: 17-Sıra No: 12.

Türkiye’de Kırsal Kesimin Kalkınmasında Önemli Bir Model: Devlet Üretme Çiftlikleri (1949-1960)

arazi, tesis ve tüm varlıklarının DÜÇGM’ye devri, 31 Ağustos 1959 tarih ve 4/12120 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe girmiştir.⁶⁰

Aynı Vekâlet ve Genel Müdürlüğe bağlı Adapazarı ve Eskişehir Tohum Islah İstasyonları ile Bornova Ziraat Araştırma Enstitüsü ve Arifiye Bahçe Kùltürleri İstasyonunun bütün tesis ve varlıklarının DÜÇGM’nin devri, 3 Aralık 1959 tarih ve 4/12364 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile gerçekleştirilmiştir.⁶¹

Farklı birimlerin DÜÇGM’ye intikali 1959 yılının Aralık ayı içerisinde de devam etmiştir. Ziraat İşleri Genel Müdürlüğünce idare edilen Ordu Deneme Tarlası ve Ankara Çayır Mera ve Yem Nebatları ile Beslenme Araştırma Enstitüsünün arazi, tesis ve varlıklarının ve yine Ankara Ziraat Araştırma Enstitüsü, Tavukçuluk ve Arıcılık İstasyonu ve Malatya Deneme İstasyonu arazileriyle döner sermayelerinin DÜÇGM’ye devredilmesi, 8 Aralık 1959 tarih ve 4/12481 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe girmiştir.⁶²

DÜÇ’ye yeni birimlerin katılmasıyla ücretli sayısı giderek artmış, 1960 yılı sonu itibariyle birinci dereceden on dördüncü dereceye kadar kadrolu çalışanların sayısı 448 ulaşarak bunlara aylık 277.750, yıllık 3.333.000 lira maaş ödemesi yapılmıştır.⁶³

DÜÇGM’ye bağlı belli başlı çiftlikler ile bunların faaliyetleri şöyledir:

2.1. Muş Alparslan DÜÇ

Arazi varlığı 89.267 dekar olan Muş Alparslan DÜÇ’nin 70 bin dekarından tarla ziraatı şeklinde istifade edilmiştir. Çiftlikte 1953 yılından itibaren hayvan yemi ve yazlık tarım üretimi çalışmalarında yoğunlaşmış, hayvan yeminde 245 dekar araziye ayçiçeği, hasıl mısır, hayvan pancarı, fiğ, sudan otu ve tırfıl (yabani yonca) ; yazlık üretimde ise 435 dekar araziye patates, fasulye, mercimek, nohut, soğan ve çeşitli sebzeler ekilmiştir. Alparslan

⁶⁰ BCA, Fon No: 30 18 1 2-Kutu No: 153-Dosya No: 49-Sıra No: 4.

⁶¹ BCA, Fon No: 30 18 1 2-Kutu No: 154-Dosya No: 61-Sıra No: 6.

⁶² BCA, Fon No: 30 18 1 2-Kutu No: 154-Dosya No: 67-Sıra No: 2.

⁶³ TC Kurucu Meclis, *Tutanak Dergisi*, 1961 Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı ve Bütçe Komisyonu Mazbatası, 20.02.1961, S. Sayısı: 2, Kurucu Meclis Matbaası, Ankara, 1961, s. 58/4; 1950 ile 1960 yılları arasında DÜÇ aslı maaş, daimi ücret ve geçici ücretle çalışan personel sayıları hakkında bilgi almak için Bk. İGM, *1959 İstatistik Yıllığı*, Yayın No: 380, Ankara, 1959, s. 420; DİE, *İstatistik Yıllığı 1960-1962*, Yayın No: 460, Ankara, 1962, s. 419; DİE, *1963 İstatistik Yıllığı*, Yayın No: 490, Ankara, 1963, s. 356; Ayrıca katma bütçeli müesseselerden olan DÜÇ’nin 1950-1952 yıllarında genel gider ve gelir rakamları için Bk. İGM, *İstatistik Yıllığı 1952*, Yayın No: 342, Ankara, 1952, s. 345; İGM, *İstatistik Yıllığı 1953*, Yayın No: 360, Ankara, 1953, s. 499.

DÜÇ'de 1954-1955 ekim döneminde 30 traktör, 20 motorlu vasıta ve 155 muhtelif tarım aletinden yararlanarak üretilen mahsullerden bölge çiftçileriyle beraber çevre vilayetlere 4.000 ton tohumluk buğday ile 200 ton tohumluk arpa dağıtılmıştır. 1955 yılı itibarıyla ekimi yapılan 29 bin dekar araziden 6.220 ton hububat elde edilmiş, buğday, arpa ve yulafın her bir dekara verim ortalaması 215 kg'ı bulmuştur. Çiftlikte ücretle çalışan çevre köylülerin yakından tanıdıkları makineli tarımı kendi arazilerinde de uygulamaya başlamaları üzerine 1950-1953 yıllarında toplam 240 çiftçi ailesinin 424 adet çeşitli türde tarım alet ve makinesi tamir edilmiştir. 1954 yılına gelindiğinde 188 çiftçi ailesinin 188 adet muhtelif tipteki makineli tarım aracı tamirini 2.232 liralık bir ücret mukabilinde gerçekleştirildiği görülmektedir. Ayrıca çevre çiftçi çocuklarından 30 kadarı, Tarım Bakanlığı aracılığıyla ziraat makineleri alanında eğitime tabi tutularak diploma sahibi yapılmıştır. 1954 yılı sonuna doğru faaliyete geçen bahçe kültürleri şubesi ve tesis edilen bağ, meyve ve sebze bahçeleri ile bu bahçelerden alınan ürünler konusunda çiftçilere örnek teşkil edilmiştir. Bu suretle Alparslan Çiftliğinde 1955 yılı itibarıyla 15 bin kavak, akasya, akçaağaç ve çam ağacı dikilirken, 15 bin meyvesiz fidan yetiştirilmiş, 25 dekar bağ, 10 dekar meyve ve 30 dekar sebze bahçesi tesis edilmiştir. Muş DÜÇ'de flora ve mera bakımından hayvancılığa da uygun olduğundan *Doğu Kırmızısı* türünde sığırlar ile *Karaman* türünde koyunlar ağırlıklı olarak yetiştirilmiştir. Muş yöresinde özellikle koyunculuğun geri olması çiftlikte *Morkaraman* türünde koyunların yetiştirilmesini zorunlu kılmıştır. *Doğu Kırmızısı* cinsi ile *Montafon* ırkını melezleme yoluyla montofonlaşmış bir ırk türüne dönüştürmek ve iyi vasıflı boğalar yetiştirilip köylüye dağıtmak ve bu şekilde et ve süt üretiminde artış sağlamak dönemin başlıca sığircılık faaliyetleri arasında yer almıştır. Bu amaçla 1953 yılında iki, 1954'te altı boğa köylüye verilmiş, 1955 yılında 22 boğanın daha köylüye verilmesi için hazırlık çalışmaları tamamlanmıştır. Ayrıca çiftlikte tavuk yetiştiriciliği konusunda faaliyete başlanmıştır.⁶⁴ Bu üretim faaliyetlerinin yanı sıra 1957 yılı itibarıyla Alparslan DÜÇ'de hava olaylarını yakından takip etmek maksadıyla bir meteoroloji istasyonu da kurulmuştur.⁶⁵

⁶⁴ Ziraat Vekâleti, *age*, s. 76-78; Ekrem Üzümeri, "Üretme Çiftlikleri", *İktisat ve Ticaret Ansiklopedisi*, C. 10, İstanbul, 1954, s. 119.

⁶⁵ TBMM, *Zabıt Ceridesi*, Masraf Bütçeleri, Dönem: 11, Toplantı: 1, C. 2, 19.02.1958, s. 429.

2.2. Konya Altınova DÜÇ

Konya sınırları içerisinde yer alan Altınova DÜÇ, Konya’ya 126 ve Kadınhanı’na 60 km mesafede 285.288 dekarı tarla arazisi toplamda 324.000 dekar arazi üzerinde kurulmuştur. Dry farming (kuru tarım) sisteminin hâkim olduğu çiftlik, 566 dekar kadar meyveli ve meyvesiz ağaçların bulunduğu alana, kalanı da parsel yolları, meralar ve taşlık arazi ile dağ yamaçlarına ayrılmıştır. Tarıma elverişli arazinin her biri 2.000 metre genişliğinde 78 kareden oluşmuştur. 140 dönüm arazi üzerinde her yıl 18 türde buğday üzerinde miktar, gübre ve zaman bakımından deneme çalışmaları yürütülmüştür. 1945 yılından 1954 yılına kadar olan on yıllık dönemde ekilen 1.497.982 dekar araziden 207.408 ton hububat elde edilirken, çiftçiye de 46.573 ton tohumluk dağıtılmıştır. Aynı dönem arasında yapılan bu üretim çalışmalarından 22.336.494 lira net kâr sağlanmıştır. Çiftlikte koyun, sığır ve tavukçuluk kollarında faaliyette bulunulmuş Akkaraman ırkı 1952 yılından itibaren suni tohumlama yöntemiyle merinoslaştırılmaya tabi tutularak 1955 yılında ilk kuşak kuzu alınmaya başlamıştır. Üretim çalışmalarında 1.000 kadar koyun kullanılmış toplam sayı 2.500’ü bulmuştur. Sığırcılık alanında 100 baş sığırla montofon melezi üzerinde çalışılmıştır. Tavukçuluk faaliyetine geç başlanmış, 1954 yılında Amerika’dan civciv olarak getirilen New Hampshire cinsiyle çalışmalar yürütülmüştür. Çiftliğin 566 dönüm arazisi üzerinde 34.136 kadar ağacı mevcut olmuştur. Yem bitkileri üzerinde de çiftlikte 1951 yılında çalışmalara başlanmıştır. 24’ü Caterpillar, 21’i Bolinder-Munktell ve 10’u da diğer tiplerde olmak üzere 55 traktör, 60 adet kendi yürür biçer-döğer ve 43 oto ve kamyonu ile çiftliğin tarım faaliyetleri yerine getirilmiştir. Çiftliğin atölyesinde 208’i traktör, 129’u pulluk, 21’i diskharrow, 53’ü mibzer ve 148’ide muhtelif adette olmak üzere toplamda 695 adet köylülerin tarım alet ve makineleri tamir edilmiştir. Ayrıca 15 memur, 54 işçisi bulunan çiftlikte kış aylarında 150-200, diğer mevsimlerde 500-600 kişiye iş imkanı tanınmıştır.⁶⁶

2.3. Ankara Balâ DÜÇ

Ankara’nın Balâ ilçe sınırları içerisinde 84.690 dekar alana sahip Balâ DÜÇ arazisinden 1951 yılından 1954 yılına kadar olan dört yıllık süreçte

⁶⁶ Ziraat Vekâleti, *age*, s. 70-75; Üzümeri, *agm*, s. 119; DÜÇMGM ve işletmelerinde çalışan işçilerin hastalık, malullük ve ölümleri halinde yapılacak yardımlar hakkındaki yönetmeliğin yürürlüğe konulması, 10 Ekim 1951 tarih ve 3/13748 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kabul edilmiştir. BCA, Fon No: 30 18 1 2- Kutu No: 126-Dosya No: 73-Sıra No: 18.

9.972.664. kg buğday, 924.243 kg arpa ve 213.400 kg yulaf elde edilmiş, 350 bin kilograma varan tohumluk halka dağıtılmıştır.⁶⁷ İlerleyen yıllarda çiftçilere yem bitkilerinin ekimini teşvik etmek amacıyla çeşitli köylerde çalışma yapılması planlanmıştır. Ayrıca 1954 yılı itibariyle yaklaşık 200, 1955’de 100 çiftçinin tarım alet ve makineleri çiftlik atölyelerinde düşük ücretle tamir edilmiştir. Bahçe kültürleri alanında ise 50 dekar meyvelik, 5 dekar fidanlık, 20 dekar sebzelik, 10 dekar bağ ve 20 dekar vişne bahçesi tesis edilmiştir. İşletmenin temel amacı kıraç alanlarda bağ ve meyve ağaçlarının teşkil edilmesinde çevre köylülere önderlik etmek olarak kabul edilmiştir. Kurulan beş dekar fidanlık ve sekiz sıcak yastıkta sebze fidesi yetiştirilmesiyle çiftçinin fidan ve sebze fidesi ihtiyacı giderilmiştir. 1951 yılında kıraç alanları ağaçlandırma konusunda ilk adım atılırken, yararlanılamayan arazilere badem çekirdekleri dikilerek 10 dekarlık bir bor bademlik saha oluşturulmuştur. Su ve rüzgâr erozyonunu önlemek amacıyla 1953 yılında çiftlik arazisi üzerinde ormanlık bir alan oluşturulmuştur. 1950 yılından itibaren çiftlikte *Akkaraman Koyunları* üzerinde çalışmalar yapılırken, bu koyunlardan elde edilen sütlerin yağ oranı %6 ile %8 arasında, et kapasitesi ise 25 ile 50 kg arasında tespit edilmiştir. 1950 ile 1954 yılı arasındaki beş yıllık süreçte 2.150 koyundan 73.500 kg süt üretilmiştir.⁶⁸ Balâ DÜÇ’de ayrıca bir mikroklimatoji istasyonu kurularak faaliyete başlamıştır. Bu alanda Fransa’ya tahsil görmek üzere gönderilmiş bulunan meteoroloji elemanı mikro klima sahasında ülkenin ihtiyaç duyduğu çalışmaları ve ihtiyaçları göz önünde tutarak vekâletler arası koordinasyonu sağlamış, Genel Müdürlük merkezinde mikroklimatolojik çalışmaların en verimli şekillerini uygulamak amacıyla bir istasyonun kurularak bu çalışmalar için gerekli cihaz ve aletler temin edilmiştir.⁶⁹

2.4. Şanlı Urfa Ceylanpınar DÜÇ

1.632.000 dekar arazisi bulunan Ceylanpınar DÜÇ’de, 890.000 dekar alanda iki yıllık bir nöbetleşe ekim yöntemiyle üretim gerçekleştirilmiştir. 1953

⁶⁷ *Devlet Üretme Çiftlileri Genel Müdürlüğü ve Üzerinde Çalıştığı Plan, Program ve Projeler*, Tarım Bakanlığı DÜÇGM Tanıtıcı Yayınları, Güzel Sanatlar Matbaası, Ankara, 1968, s. 12; Sadece Balâ DÜÇ değil, bütün DÜÇ’de 1953 yılı itibariyle ekim alanı ile tohumluk üretimi ve ıslah çalışmalarında epey ilerleme kaydedilmiştir. TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem: 9, Toplantı: 3, C. 20, 44. Birleşim, 16.02.1953, s. 335.

⁶⁸ Ziraat Vekâleti, *age*, s. 79-81.

⁶⁹ TBMM, *Zabıt Ceridesi*, 1956 Yılı Masraf Bütçeleri, Dönem: 10, Toplantı: 2, C. 10, 20.02.1956, s. 66-67.

Türkiye’de Kırsal Kesimin Kalkınmasında Önemli Bir Model: Devlet Üretme
Çiftlikleri (1949-1960)

yılına kadar 370 bin dekar arazi yeniden ziraata altına alınmış, 801.758 dekarı da hazırlanan proje kapsamında ekilmiştir.⁷⁰ 1952-1953 döneminde 320 bin, 1953-1954 döneminde 200 bin, 1954-1955 döneminde ise 100 bin dekar arazinin ekimi gerçekleştirilmiştir.⁷¹

Bu arada Ceylanpınar DÜÇ, idari binaları, memur lojmanları, hangarları, atölyeleri, bahçesi, su kulesi, parkı ve temiz giyinmiş görevlileri ile çöl ortasında çağın yeni imkânlarını sunmanın başarısını göstermiştir. Çevresine kültürel, sosyal ve ekonomik faydalar sağlayan Ceylanpınar Çiftliğinde 500 bin dekar toprak kültür altına alınarak yılda 50 bin ton buğday üretimi gerçekleştirilmiştir. Buğdayın ekimi, hasadı ve taşınması iktisadi hareketlenmeyi meydana getirerek bölgeye milyonlarca lira tutarında bir gelir kazandırmıştır.⁷²

Çiftlikte tarımın esasını buğday ve arpa teşkil ederken, *Floransa*, *Karakılçık*, *Akova* ve *Akbaşak* türünde buğday yetiştirilmiştir. Tohum Islah İstasyonlarınca ülkenin iklim ve arazi şartlarına uygun olarak yetiştirilen bu buğday türleri Ceylanpınar DÜÇ’de çoğaltılarak halka peşin ya da Ziraat Bankası aracılığıyla dağıtılmıştır.⁷³

⁷⁰ TBMM, *Tutanak Dergisi*, 1953 Yılı Gider Bütçeleri, Dönem: 9, Toplantı: 3, C. 20, 44. Birleşim, 16.02.1953, s. 375.

⁷¹ TBMM, *Zabıt Ceridesi*, 1955 Yılı Masraf Bütçeleri, Dönem: 10, Toplantı: 1, C. 5, 18.02.1955, s. 358.

⁷² Reşat Atabek, “Canlanan Topraklar”, *Tarım Dergisi*, C. 1, S. 7, Yıl: 1 Ocak 1953, s. 58-60; Üzümeri, *agm*, 119; Ceylanpınar Çiftliğindeki üretim bölgeye milyonlarca lira maddi bir getiri kazandırırken, bütün DÜÇ’nin 1951 yılındaki toplam gelirinin 20 milyon liraya ulaştığını bütçe görüşmeleri esnasında Kırşehir Milletvekili Osman Bölükbaşı dile getirmiştir. TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem: 9, Toplantı: 1, C. 5, 45. Birleşim, 19.02.1951, s. 229; TBMM’de bütçe kanununa konulmuş hükme uygun olarak 1951 yılında katma bütçenin kârlarından 10.000.000 liranın hazineye yardım olarak alınması Hükümetçe kararlaştırılmıştır. TBMM, *Tutanak Dergisi*, 1951 Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı ve Bütçe Komisyonu Raporu, Dönem: 9, Toplantı: 1, C. 5, 19.02.1951, S. Sayısı: 50, TBMM Basımevi, Ankara, 1951, s. 134; Ancak bu karar bütçe komisyonunca 15.000.000 liraya çıkarılmıştır. TBMM, *Tutanak Dergisi*, 1951 Yılı Gider Bütçeleri, Dönem: 9, Toplantı: 1, C. 5, 19.02.1951, s. 455.

⁷³ Ziraat Vekâleti, *age*, s. 81; Bu dönemde Ziraat Bankası aracılığıyla çiftçilerin tohum ihtiyacının giderildiği görülmüştür. Toprak Mahsulleri Ofisinde Tarım Bakanlığı emrine tahsis edilen 35 bin tonluk tohumluk buğdaydan 12 bin tonunun Ziraat Bankasına; Ofis stoklarından kalan 23 bin tonun ise doğrudan DÜÇGM’ce yine Ziraat Bankasına 5254 sayılı Kanunun esasları çerçevesinde faizsiz ve veresiye olarak çiftçilere dağıtılmak üzere verilmesi, 10 Ekim 1950 tarih ve 3/ 11969 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile imza altına alınmıştır. BCA, Fon No: 30 18 1 2- Kutu No:124-Dosya No: 79-Sıra No: 6; 5254 sayılı *Muhtaç Çiftçilere Tohumluk Verilmesi Hakkındaki Kanunun ayrıntıları için Bk. TBMM, Kanunlar Dergisi*, Dönem: 8, C. 30,

1950 ile 1952 yılları arasındaki üç yıllık dönemde ekilen 691.618 dekar araziden 56.599.005 kg buğday, 55.283 dekar araziden ise 4.218.261 kg arpa elde edilmiş, 1955 yılına kadar olan süreçte buğday ve arpa ekim alanlarıyla üretim miktarlarında büyük artışlar sağlanmıştır. 1952 yılında hububat verimini yükseltmek için 52.000 dekar araziye fosfat gübresi atılırken, bu miktar sonraki yıllarda artırılarak 1953 yılında 90.000, 1954 yılında 75.000 ve 1955 yılında 162.000 dekara yükseltilmiştir. 1954 yılında 74 bin dekarı elle ve 71 bin dekarı da kimyevi yöntemlerle olmak üzere toplamda 145 bin dekar ekili arazide; 1955’de ise yine kimyevi usullerle 143 bin dekar ekili alanda Pelemir otuyla mücadele edilmiştir. Mücadele neticesinde 5.100 ton *Floransa*, 2.500 ton *Akbaşak* ve 6.500 ton *Karakılçık* türünde tohumluk elde edilmiştir. 1952 yılından 1955 yılına kadar olan dört yıllık süreçte 226.876 ton ilacın kullanılmasıyla 120.970.564 kg tohumluk elde edilmiştir. Ceylanpınar DÜÇ’de, 145’i traktör ve 151’de biçer-döğme olmak üzere toplamda 754 adet tarım alet ve makinelerinden yararlanılmış, bu alet ve makinelerin arızalanması ile dört tamirhane ve bir de atölyede tamir işleri gerçekleştirilmiştir. Makine Şubesi Şefliğine bağlı olarak çalışan tamirhaneler ve atölyede bir teknisyen, bir atölye şefi, her kısımda birer ustabaşı görev yapmış, 1953 yılından itibaren ihtiyaca binaen tamirhaneler ve atölyede bir kısım makine imali yoluna gidilmiştir. Çiftlikte her türde meyveli meyvesiz ve fidan halde 234.670 ağaç yetiştirilmiştir. Ayrıca 1955 yılında New Hampshire türünde tavuklarının yetiştirilmesine başlanırken, 500 tavuktan elde edilen yumurtalar çevre köylülere damızlık olarak verilerek, tavukçuluğun ıslahına çalışılmıştır.⁷⁴

2.5. Kırşehir Çiçekdağı DÜÇ

1954-1957 yıllarında Yozgat’a, diğer yıllarda Kırşehir’e bağlı olarak faaliyette bulunan Çiçekdağı DÜÇ, Yerköy ve Çiçekdağı kasabalarına altışar km mesafededir. Çiftliğin toplam 24.208 dekar arazisinden 16.339 dekarı kültür alanına alınmış, kalanı mera ve kullanılamayan arazi arasında yer almıştır. Toprağı verimli ve yer altı su kaynakları bakımından da zengin olduğu için Çiçekdağı DÜÇ arazisi sulu tarıma oldukça elverişlidir. Çevre köylülerinin tohumluk ihtiyacını karşılamak için sert buğday üzerinde çalışmalar yapılmış, üretilen tohumluklar halka dağıtılmıştır. Çiftliğin Yozgat ve Kırşehir

08.07.1948, s. 778-779; *Resmî Gazete*, Sayı No: 6957, 14 Temmuz 1948; DP, *Kalkınan Türkiye*, Demokrat Parti Yayınları, Desen Matbaası, Ankara, 1954, s. 175.

⁷⁴ Ziraat Vekâleti, *age*, s. 82-87.

Türkiye’de Kırsal Kesimin Kalkınmasında Önemli Bir Model: Devlet Üretme Çiftlikleri (1949-1960)

bölgelerinin toprak ve iklim bakımından karakteristik özelliğini taşıması, üretilen buğdayların kalite olarak dünya standartlarının üzerine çıkmasına yol açmıştır.⁷⁵ Çiftlikte meyvecilik ve bağcılık üzerinde yapılan çalışmalar neticesinde 130 dekar meyve, 47 dekar bağ alanı oluşturulmuştur. Ayrıca 100 dekar alanda tesis edilen fidanlıkla da her yıl elma, armut, kayısı, şeftali, vişne, kiraz, ceviz ve dut türünde 50.000 meyve fidanı yetiştirilerek çevre halkının yanı sıra Adana, Bolu, Kayseri ve Ankara vilayetlerinin fidan ihtiyacı karşılanmıştır. Çiftlikte bir yandan Malya işletmesi ile çevre halkının sebze ihtiyacını gidermek amacıyla 22 dekarlık bir sebze bahçesi de tesis edilirken öbür yandan 50 dekarlık yeni bir bahçenin kurulması program kapsamına alınmıştır. Ayrıca hayvancılık konusunda sığırcılık, tavukçuluk ve arıcılık alanında çalışmalar yürütülmüştür. Bursa ve çevresinden satın alınan yarım kan montafon inekleri çiftliğin sığırcılık faaliyetlerini oluşturmuş, Yerköy ve Çiçekdağı yerleşim merkezlerinin süt ihtiyaçları Çiçekdağı Çiftliğinden karşılanmıştır. Ayrıca 2.000 baş tavukla yumurta ve et üretimi üzerinde çalışmalar yapılmıştır. Çiftlikte bulunan. 6.000 lik bir elektrikli kuluçka makinası ile Legorn, New Hampshire, Rodeyland, Pleymut, türünde tavuklar üretilerek çevre halkı ve diğer şehirlere damızlık olarak sevk edilmiş, hindi, kaz ve tavşan türünde üretim de yapılmıştır. Ayrıca çiftlikte bulunan 100 arı kovanı ile örnek arıcılık alanında çalışmalar yürütülmüştür.⁷⁶

2.6. Muğla Dalaman DÜÇ

Muğla iline bağlı Dalaman DÜÇ, Dalaman Çayının Akdeniz’e döküldüğü Köyceğiz-Fethiye yolu üzerindeki 45 bin dönüm arazi üzerinde kurulmuştur. Çiftliğin orman, dağ ve tuzlu toprakları çıkarıldığında 22 bin dönüm arazisinin ancak tarıma elverişli olduğu bilinir. Taban suyunun yüzeye yakınlığı, fazla yağış alması ve sulı tarımın yapılması nedeniyle sulama ve boşaltma kanalları ile işletme tarlaları küçük parsellere ayrılmıştır. Çiftlikte 1955 yılı üretim faaliyetlerinde dekar olarak sırayla buğday, fiğ-yulaf, tane mısır, arpa, yulaf, susam, hasıl mısır, fasulye, hayvan pancarı, nohut, akdarı, patates, ayçiçeği, ekiminin yapıldığı göze çarpmaktadır. Ayrıca aynı yılda çevre çiftçilerine ait tarım aletlerinden 31 trayler ile 18 pulluğun tamiraty yapılmıştır. Büyükbaş

⁷⁵ Çiçekdağı DÜÇ’de elde edilen buğdayların kalite olarak dünya standartlarının üzerine çıkması, dönemin Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Ziraat Sanatlarının yaptığı etüt çalışmalarıyla tespit edilmiştir.

⁷⁶ Ziraat Vekâleti, *age*, s. 88-92.

hayvan üretiminde *Güney Sarı Kırmızılarla*, safkan yetiştiriciliği, güney sarı kırmızısı ve montafonlarla da yarım kan sığır kültür ırkı üzerinde çalışmalar yürütülmüştür. 1954 yılında çiftlikte toplamda 314 büyük baş hayvan beslenirken, 133.092.000 kg inek sütü, 24.920.000 kg manda sütü, 5.347.400 kg tereyağı, 1.817.950 kg sadeyağı ve 15.610.250 kg çökelek elde edilmiştir. Kümes hayvanları üretiminde 400 adet legorn tavuğu ile çevre çiftçilerinin damızlık yumurta ve piliç ihtiyacı giderilirken, 80 kadar adet arı kovanı ile fenni arıcılıkta örnek teşkil edilmiş, 1954 yılında 1.580 kg süzme bal elde edilmiştir. Bahçe kültürleri alanında narenciye üretimine önem verilerek aynı yılda 582.574 adet portakal, limon, mandalina ve altıntop elde edilmiştir. Ayrıca dağıtılan 15 bin kadar narenciye fidanının 1955 yılında 25 bine, 1958'de 50 bine ve 1959'da da 100 bine çıkarılması düşünülmüştür. Dalaman DÜÇ'de yenedünya ve zeytincilik alanında da çalışmalar yürütülürken, 200 dekar alanda tahsis edilen sebze bahçesinden çeşitli sebzeler yetiştirilmiş, 25 bin ile 50 bin arasında sebze fidesi halka dağıtılmıştır.⁷⁷

2.7. Samsun Gelemen DÜÇ

Gelemen DÜÇ, Samsun'a 18 km mesafede, Samsun-Çarşamba karayolu üzerinde bulunan 46.170 dekar arazi üzerinde kurulmuştur. Çiftliğin 13.330 dekar kültür arazisi üzerinde ekim yapılmış, tarla, meyvecilik, hayvancılık ve fidan alanında çalışmalar yürütülmüştür. Çiftlik çevresinde Karadeniz bölgesine elverişli Mentane (İtalyan) buğdayı yetiştirilerek bu buğdaydan elde edilen yıllık 300-400 ton civarında tohumluk köylüye dağıtılmıştır. Buğday üretiminin yanı sıra 5.000-6.000 dekar alanda mısır tarımı yapılmış, 1.000 dekar Amerikan kökenli melez mısır ekiminden elde edilen 1.000 ton yüksek düzeyde tohumluk mısır köylülere ücret mukabilinde dağıtılmıştır. Hayvan yemleri ve büyükbaş hayvan yetiştiriciliği olarak 200 dekar alanda hayvan yemleri tarımı da yapılmış, 1951 yılından itibaren karasığırların verimsizliği üzerine Marmara havzasından toplanan yarım kan montafonların yetiştirilmesine önem verilmiştir. Çiftlikte kümes hayvanı üretiminde damızlık halde tavuk, kaz ve ördek yetiştiriciliğine özen gösterilirken, bilhassa Legorn, Rodeyland türünde tavuk üretimine önem verilmiş, 35 adet fenni kovanla çiftlikte ayrıca arıcılık faaliyeti de yürütülmüştür. Bahçe kültürleri dalında 50 dekar fidanlık alandan 25 bin fidan üretimiyle başlanan çalışmalar 1954 yılında 200, 1955 yılında 300 dekara çıkarılmış, aşılı fidan üretiminde ise 300 bin adede ulaşmıştır. Üretimin

⁷⁷ Ziraat Vekâleti, *age*, s. 93-96.

Türkiye’de Kırsal Kesimin Kalkınmasında Önemli Bir Model: Devlet Üretme Çiftlikleri (1949-1960)

%60’ı elma, %25’i şeftali, %10’u armut ve %5’i ise farklı meyve fidanı türünde olmuştur. 1953 yılında ayrıca, 75 bin sebze fidesi, 80 kg sebze tohumu ve 1.000 adet saksılı çiçek halka dağıtılmıştır.⁷⁸ Gelemen DÜÇ’de ayrıca bir mikroklimatoji istasyonu kurularak faaliyete başlamıştır.⁷⁹

2.8. Konya Gözlü DÜÇ

Gözlü DÜÇ, Konya’nın Kadınhanı ilçesine bağlı Sarayönü nahiyesinin 30 km kadar kuzeyinde 290 bin dekarlık bir arazi üzerinde kurulmuştur.⁸⁰ 1950 yılından 1954 yılına kadar olan dört yıllık dönemde 610.691 dekar araziye buğday, 44.505 dekar araziye arpa ekiminden 66.790 ton buğday, 4.485 ton arpa elde edilmiştir. Çiftlikte sertifikalı tohum üretim çalışmaları da yapılmış, tohumluğa elverişli mahsul temizlenip ilaçlandıktan sonra 100 kilogramlık çuvallar halinde çiftçilere dağıtılmıştır. 1950 -1955 yılları arasında bulunan altı yıllık zaman diliminde 45.585 ton buğday, 3.450 ton arpa tohumluğu ayrıca halka dağıtılmıştır. 1955 yılında gübreli ekim alanı artırılarak 50 bin dekarın üzerine çıkarılmıştır. Hayvancılıkta *Kara Sığır* ve *Akkaraman* koyunlarının yerine montafon ve merinos yetiştiriciliğine yönelinmiştir. Büyük bir kuluçka makinesinin temin edilmesiyle tavukçuluk alanında da çalışmalar yapılmıştır. Çiftlikte bahçe kültürleri sahasında meyveli ve meyvesiz ağaç ve bağ yetiştirilmeye başlanmış, çalışan işçilerin sosyal koşullarının iyileştirilmesine özen gösterilmiştir. Ayrıca düşük ücret karşılığında çevre köylülere makine ve alet yardımı yapılmıştır. Gözlü DÜÇ yaptığı bu hizmetlerin bir sonucu olarak 1950 yılından itibaren 7.588.311 liralık bir kâr temin etmiştir.⁸¹

2.9. Amasya Gökhöyük DÜÇ

Amasya’ya 20 km uzaklıkta bulunan Gökhöyük DÜÇ’de aynı zamanda bir teknik ziraat okulu da faaliyette bulunmuştur.⁸² Çiftlikte *Akbaşak*, *Üveyik*, *73/74 buğday*, *Tokak arpa* ve *yulaf* çeşitleriyle ekim yapılmıştır. Çevre köylülere ve yakın vilayetlere yılda 500-750 ton tohum dağıtılmıştır. Hububatın

⁷⁸ Ziraat Vekâleti, *age*, s. 97-99.

⁷⁹ TBMM, *Zabıt Ceridesi*, 1956 Yılı Masraf Bütçeleri, Dönem: 10, Toplantı: 2, C. 10, 20.02.1956, s. 66-67.

⁸⁰ Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü ve Üzerinde Çalıştığı Plan, Program ve Projeler, *age*, s. 12.

⁸¹ Ziraat Vekâleti, *age*, s. 100-103; Üzümeri, *agm*, s. 119.

⁸² Turgut Yazıcıoğlu, “Memleketimizde Zirai Öğretimin Tarihçesi ve Bugünkü Zirai Öğretim Kurumlarımız”, *Ziraat Dergisi Özel Sayı*, S. 176-177, Yıl: XIX, Aralık-Ocak 1959, s. 6.

yanı sıra mısır, nohut, fasulye, mercimek, kavun ve karpuz yetiştirilmiş, yılda 70-100 ton civarında hayvan yemi üretilmiştir. 1955 yılında 1.500 kg korunga tohumu ve 400 kg yonca tohumu üretilmiştir. Bahçe kültürleri olarak 275 dekar alanda, elma, erik, kayısı, armut, kiraz ve vişne üretim çalışmaları yapılmıştır. 1956 yılında 250 dekar arazi de 60 bin fidan yetiştirilebilecek kapasiteye ulaşan fidanlık faaliyetlerinde bilhassa *Amasya Misket Elması* üzerinde çalışmalar yürütülmüş, az miktarda armut, kayısı ve şeftali fidanları da yetiştirilmiştir. Ayrıca çiftçilere örnek olmak üzere 30'ar dekar alanda bağcılık ve sebzecilik yapılmıştır. Çiftlikte bir yandan çevre köylülerin çiçek ihtiyacı karşılanırken, diğer yandan suni tohumlama yöntemi ile *Karayaka* koyunlarını merinoslaştırma çabalarına girilmiştir. Sığırcılıkta *yarımkan doğu kırmızısı montafonlar* üzerinde çalışmalar yürütülmüş, tavukçulukta ise Rodeyland, Legorn, ve New Hampshire türünde üretilen cinslerden 1.000 kadar tavukla çevre köylülerin damızlık civciv, yumurta ihtiyacı karşılanmıştır. Ancak ortaya çıkan Pullorum hastalığı bu süreci olumsuz etkilemiştir.⁸³ Ayrıca tarım üretiminde hava olaylarını yakından takip etmek amacıyla Gökhöyük DÜÇ'de 1957 yılı itibariyle bir meteoroloji istasyonu tesis edilmiştir.⁸⁴

2.10. DÜÇGM Antalya Guayul İşletmesi

Stratejik önemi bulunan kauçuğun elde edilen bitkisinin Türkiye'de yetiştirilmesine 1943 yılında Antalya Tohum Islah ve Deneme İstasyonunca yapılan deneme çalışmalarıyla başlanmıştır. Çalışmalar neticesinde Antalya'nın kıraç ve zayıf topraklarında *guayul-parthenium argentatum* kauçuk nebatının çok iyi yetişebileceği anlaşıldığından bu bitkiye dayanan bir ham kauçuk fabrikasının adı geçen merkezde kurulması kararlaştırılmıştır.⁸⁵ DÜÇGM Bakanlar Kurulu Kararıyla 1953 yılında Antalya Guayul İşletmesini tesis ederek 1.000. dönümlük bir arazide faaliyete geçmiştir. Toplamda 682 dönümlük bir guayul plantasyonunun kurulması ve 2,5 milyon fidenin dikilmesiyle birlikte %90 oranında fidelerin tutma işlemi gerçekleşmiştir. 1955 yılı Haziran ayından

⁸³ Ziraat Vekâleti, *age*, s. 104-106; Çakıroğlu, *agm*, s. 160.

⁸⁴ TBMM, *Zabıt Ceridesi*, Masraf Bütçeleri, Dönem: 11, Toplantı: 1, C. 2, 19.02.1958, s. 429.

⁸⁵ TBMM, *Zabıt Ceridesi*, 1955 Yılı Masraf Bütçeleri, Dönem: 10, Toplantı: 1, C. 5, 18.02.1955, s. 352.

itibaren plantasyonlardan tohum üretimine de başlanarak 800 kg tohum elde edilmiştir.⁸⁶

2.11. Hatay DÜÇ

Arazi varlığı 21.401 dekar olan Hatay DÜÇ, Antakya’ya 40, Reyhanlı kazasına 13 kilometre mesafede yer almıştır. Çiftlik çevre köylülerin tarım alet ve makinelerini usulüne göre kullanma yolunda örneklik teşkil ederek köylülerin tohumluk ihtiyacı karşılanmıştır. Tarla tarımında pamuk, pirinç, akdarı, susam, bakla, yerfıstığı, melez mısır, hayvan pancarı, buğday, arpa, yulaf, yonca, korunga ve çeşitli çayır otlarının ekimi yapılmıştır.⁸⁷ 1950 ile 1955 yılları arasındaki beş yıllık dönemde 2.847 ton buğday, 1.461 ton arpa, 329 ton yulaf, 79 ton akdarı ve 191 ton çığit tohumluğu köylülere dağıtılmıştır. Ayrıca çiftçilerin tarım alet ve makineleri düşük bir ücret karşılığında tamir edilmiş, isteyene tarlasının ekim ve biçiminde çiftliğin tarım araçlarıyla yardım edilmiştir.⁸⁸ 1955 yılında 70 çiftçinin muhtelif tarım alet ve makineleri tamir edilmiş, 2.500 dekara yakın nadas ve ikileme yapılmıştır. Hatay DÜÇ’de bulunan 70 baş *Güney Kırmızısı sığır* üzerinde çalışmalar yürütülmüş, boğa ve damızlık düveleri imkân dâhilinde köylüye dağıtılmıştır. Bilhassa kış aylarında hayvanların yeşil yemle beslenmesi için gerekli yem silolarının oluşturulması konusunda çiftçilere yol gösterilerek gerekli tavsiyelerde bulunulmuştur. 1955

⁸⁶ Nedim Ökmen, “Ziraatta Çok Büyük İnkişaflar Kaydedildi.”, *Türk Ekonomisi*, S. 128, Yıl: 12, Şubat 1954, s. 50; Ziraat Vekâleti, *age*, s. 107-108; Guayul yetirilmesi için tahsis edilen 50 bin liralık sermayenin 150 bin liraya çıkarılmasına rağmen bunun da yetmemesi üzerine sermayenin 500 bin liraya yükseltilmesi için çalışmalar başlatıldığı görülmektedir. TBMM, *Tutanak Dergisi*, 1951 Yılı Gider Bütçeleri, Dönem: 9, Toplantı: 1, C. 5, 19.02.1951 s. 362; DÜÇGM’ce devralınan Rize-Pazar Elma Kurutma Fabrikası ve tesislerinin tasfiyesi 10 Ekim 1951 tarih ve 3/ 13747 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kabul edilmiştir. BCA, Fon No: 30 18 1 2- Kutu No:126-Dosya No: 73-Sıra No: 17.

⁸⁷ Ege bölgesindeki Pamuk Deneme ve Üretim Çiftliği ile Beydere Teknik Tarım Okulunun DÜÇGM’ye devri, Tarım Bakanlığının teklifi üzerine 19 Eylül 1950 tarih ve 3/11843 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe girmiştir. BCA, Fon No: 30 18 1 2- Kutu No:123-Dosya No: 72-Sıra No: 20 ; Ege bölgesindeki Pamuk Deneme ve Üretim Çiftliği ile Beydere Teknik Tarım Okulunun DÜÇGM’ye devri hakkındaki Kararın kaldırılması 15 Haziran 1951 tarihli Bakanlar Kurulu toplantısında kararlaştırılmıştır. BCA, Fon No: 30 18 1 2- Kutu No:126-Dosya No: 45-Sıra No: 2.

⁸⁸ Bir yandan DÜÇ tarafından tarım araçlarıyla çiftçilerin düşük ücret mukabilinde tarlası sürülürken öbür yandan motorlu araç sahibi kişiler tarım araç ve aletleri bulunmayan bölgelerdeki çiftçilerle bağlantı kurarak ücret karşılığı ekim ve hasat işlerine girişmiştir. Numan Kırac, “Ziraat Aletleri Taksiciliği Hakkında”, *Yeni İstanbul*, 18 Mayıs 1954, Sayı No: 1616.

yılında İşletmeye bağlı Soğuksu mevkiinde çiftçilerin ihtiyacı için 10 bin adet çeşitli türde meyve fidanı aşılanmıştır.⁸⁹

2.12. Kars Iğdır DÜÇ

Kars'ın Iğdır ilçesi sınırları içerisinde bulunan 120 ile 150 bin dekar genişliğinde hazine arazisinde DÜÇGM'ce işletme kurulması Bakanlar Kurulunun 9 Eylül 1952 tarihli toplantısında kararlaştırılmıştır.⁹⁰ Çiftliğin 40 bin dekar sahası kültür alanına alınarak ekime tahsis edilmiştir. Çiftlikte hayvancılık kuruluş halde bulunmasına rağmen, 49'u *Göle Irkı* ve 222'side *Kars Kırmızısı* olmak üzere toplamda 271 inek üzerinde damızlık ırkın oluşturulması yolunda çalışmalar yürütülmüştür. Koyunculuk faaliyetlerinde 1954 yılı sonbaharında merinos türü koçlardan alınan tohumla mor karamanlara suni tohumlama yapılması sonucu 210 kuzunun alınmasıyla birlikte çiftlikte kuzu sayısı toplamı 731'e ulaşmıştır.⁹¹ Aynı yılda sebzeçilik, bağ ve bahçe işleri gelişme halinde bulunmuş, fidancılık çalışmalarında 16 dekarlık alana 210 kg şeftali tohumu ve 21 dekanlık alana 150 kg zerdali tohumu ekilmiştir. Ayrıca 500 adet elma ve armut fidanı çevrenin en iyi kalemleri ile aşılanmıştır. Çiftlikte arazi ıslah çalışmalarına da girilmiş, 50 bin dekarlık alanın ana yol, parselasyon, feyezan seddesi ve ana sulama kanalları yapılmıştır. Ayrıca 31 adet traktör ve ekipmanlarıyla 40 bin dekarlık bir alanın toprak işlemesi yapılmıştır. Çiftlikte ot üretimine de önem verilmiş, her yıl elde edilen yaklaşık 1.000 tona yakın ot, balya haline getirilerek ihtiyaca sunulmuştur. Ayrıca 1955 yılına kadar 50 çiftçinin makine tamir ve revizyon işleri çiftliğin atölyesinde yapılmıştır.⁹² Çiftlikte ayrıca bir mikroklimatoji istasyonu meydana getirilerek bu konuda çalışmalara başlanmıştır.⁹³

2.13. Niğde Koçaş DÜÇ

24.704 dönüm bir arazi üzerinde kurulan Niğde Aksaray'a 25 km uzaklıkta bulunan Koçaş DÜÇ'nin, 22 bin dönüm arazisi tarla tarımına tahsis

⁸⁹ Ziraat Vekâleti, *age*, s. 109-112; Üzümeri, *agm*, 119.

⁹⁰ BCA, Fon No: 30 18 1 2- Kutu No:130-Dosya No: 73-Sıra No: 2.

⁹¹ Iğdır DÜÇ'de 500 koyunun kaybolduğu bunların İran'a satıldığı ile ilgili olarak Emin Soysal'ın 1961 yılı bütçe müzakereleri esnasında Meclis kürsüsünden yaptığı konuşması için Bk. TC Kurucu Meclis, *Tutanak Dergisi*, 20.02.1961, s. 44.

⁹² Ziraat Vekâleti, *age*, s. 113-116.

⁹³ TBMM, *Zabıt Ceridesi*, 1956 Yılı Masraf Bütçeleri, Dönem: 10, Toplantı: 2, C. 10, 20.02.1956, s. 66-67.

Türkiye’de Kırsal Kesimin Kalkınmasında Önemli Bir Model: Devlet Üretme Çiftlikleri (1949-1960)

edilmiştir. Hububat tarımında buğday, arpa ve yulaf üretimi tercih edilmiştir. 1955 yılı sonbaharı itibariyle 7.000 dekarı buğday, 1.000 dekarı arpa ve 500 dekarı da yulaf olmak üzere toplamda 8.500 dekar arazi ekilmiştir. 1951 yılından 1955 yılına kadar olan beş yıllık dönemde 3.768 tonu buğday, 465,5 tonu da arpa olmak üzere toplam 4.233,5 ton tohum selektörden geçirildikten sonra ilaçlanıp çiftçilere dağıtılmıştır. Bahçe şubesine ait ekim alanının 258 dekarı meyve bahçesi, 90 dekarı sebze bahçesi, 60 dekarı bağ, 90 dekarı fidan alanı, 125 dekarı park ve ağaçlandırma alanı olmak üzere toplamda 623 dekar sahadan oluşmuştur. 1950-1954 yılları arasında 645.268 fidan köylülere dağıtılmıştır. Hayvancılık alanında 1955 yılına kadar 1.000 civarında yerli Akkaraman koyun cinsi üzerinde çalışmalar yürütülmüş, bu ırkın melezleme yoluyla merinoslaştırma çalışmaları, koyunculuğun verimini artırmak ve çevre köylülere örnek teşkil etmek bakımından önemli görülmüştür. Başlangıçta *Yerli Kara Sığırları* üzerinde çalışmalara başlanmışsa da sonradan montafon ırkı üzerinde yoğunlaşmış, 73 büyük baş hayvanla sığırcılık işleri yürütülmüştür. Ayrıca Legorn, New Hampshire cinsinde tavuk türleri, 200 ve 100’lük kuluçka makineleri ile kümes hayvancılığı alanında üretim faaliyetlerinde bulunulmuştur.⁹⁴ Koçaş DÜÇ bünyesinde önceden kurulmuş bir teknik ziraat okulu da ayrıca eğitim çalışmalarını sürdürmüştür.⁹⁵

2.14. Konya Konuklar DÜÇ

Konuklar DÜÇ, Konya’nın Kadınhanı ilçesine bağlı Sarayönü nahiyesinin 6 km kuzeyinde bulunan 38.468 dekarlık bir arazi üzerinde kurulmuştur. Yıllık hububat üretimi 1.500 ile 2.300 ton arasında değişmiştir. 1954-1955 üretim yılında 1.159 ton buğday, 524 ton arpa, 76 ton yulaf, 765 kilogram korunga ve 1.300 kg yonca tohumu üretilmiştir. Ayrıca 1950-1955 yılları arasında meyveli ve meyvesiz olmak üzere yılda ortalama 75 bin adet fidan ile 30-40 bin adet çiçek fidesi ile soğan ve yumruları yetiştiricilere dağıtılmıştır. Hayvancılık alanında yılda ortalama 50 yerli kara buzağı, 400 kuzu, 3.000 civciv, 25 arı oğlu, 45 bin litre süt, 2 bin kilogram yapağı, 50 bin yumurta, 1.000 kilogram bal üretilmiş, 15 boğa, 100 koç, 2.000 piliç, 20 arı oğlu ayrıca damızlık olarak çiftçilere verilmiştir. Bunun yanı sıra Ankara

⁹⁴ Ziraat Vekâleti, *age*, s. 117-120; Süreyya Çakıroğlu, “Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğünün Hayvancılık İşleri”, *Türkiye Ziraat Mecmuası*, S. 1, Yıl: Nisan 1953, s. 160.

⁹⁵ Hakkı Yıldız, “Teknik Ziraat Okullarının Zirai Hamlemizdeki Önemi”, *Ülkü Dergisi*, S. 111, C. 10, Yıl: 1 Mayıs 1946, s. 17.

Tohum Islah İstasyonu tarafından her yıl gönderilen 19 türde buğdayın gübrelili verim denemesi ile mahalli çeşitler üzerinde çiftlikte deneme çalışmaları yapılmıştır. Çiftçilere ücreti peşin olmak üzere 100 ton buğday, 17.700 kg arpa; Ziraat Bankasına ise 300 ton buğday ve 300 ton arpa tohumluğu satılmıştır. Çiftlikte ayrıca Ziraat Okulu öğrencileri için sulu ve kuru deneme tarlaları oluşturulmuştur. Koyunculuk alanında Akkaraman koyunlarını 1952 yılından itibaren merinoslaştırma çabası yürütülürken, sığırcılıkta yerli karasığırılarını 1952 yılında Jersey cinsi ile melezleme yoluna gidilmiş, çiftlikte irili ufaklı 189 sığır mevcudu ile büyükbaş hayvancılık alanında faaliyette bulunulmuştur. Ayrıca kümes hayvancılığı alanında 1.000 muhtelif türde tavuk, 100 kaz, 100 ördek ve 80 tavşan ile çiftçilerin damızlık ihtiyacı giderilmiştir. Çiftlikte civciv üretimi petrol lambası ile çalışan 150, 250 ve 500 yumurtalık kuluçka makineleri ile gerçekleştirilmiştir. Ayrıca elektrikle çalışan 5 ile 6 binlik kuluçka makineleri de faaliyete geçirilmiştir.⁹⁶

Konuklar DÜÇ’de 110 adet Langsroth kovanla arıcılık faaliyeti yürütülmüş, 12 yıllık bir süreçte ipekböceği yetiştirilerek bu alanda da çalışmalarda bulunulmuştur. Bahçe kültürlerinde ise 533 dekarlık bir alan meyve bahçesine, 125 dekarlık alan fidanlık sahasına ayrılmış, 165 dekar büyüklükte birde Konya Karaarslan fidanlığında üretim faaliyetlerinde bulunulmuştur. Konuklar DÜÇ fidanlığından 1948 yılından 1954 yılına kadar olan yedi yıllık süreçte 112.162 adet aşılı meyve fidanı, 122.900 aşısız meyve fidanı, 60.546 meyvesiz fidan, 6.500 bağ çubuğu ve 87.310 kavak çeliğini üreticilere dağıtılmıştır. Ayrıca 50 dekar alanda sebzecilik, 93 dekar alanda bağcılık çalışmalarına girilmiş, beş dekarlık bir park, iki dekarlık süs fidanlığı ve bir adet çiçek üretimi yerinden oluşan süs bitkileri alanı ile ziraat sanatları ve el sanatları alanında da üretim faaliyetlerine iştirak edilmiştir.⁹⁷

2.15. Kırşehir Malya DÜÇ

Malya DÜÇ Çiftliği, Kırşehir’in 42 km kuzeydoğusunda, Yerköy’ün 55 km güneyinde, Mucur’un 25 km kuzeyinde, 209.297 bin dekarlık bir arazi üzerinde kurulmuştur.⁹⁸ Çiftlikte buğday, arpa ve yulaf ekim ve hasadı 30 adet

⁹⁶ Ziraat Vekâleti, *age*, s. 121-124.

⁹⁷ Ziraat Vekâleti, *age*, s. 124-125.

⁹⁸ *Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü ve Üzerinde Çalıştığı Plan, Program ve Projeler*, s. 12; Ziraat Vekâleti, *age*, s. 124; Üzümeri, *agm*, s. 119; Malya Çiftliğinin çevre köylere yakın 25 bin dekarlık bir alanının topraksız ve az topraklı köylülere dağıtılmak üzere tasfiyesi, Tarım Bakanlığının teklifi üzerine 19 Eylül 1950 tarih ve 3/11870 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile

Türkiye’de Kırsal Kesimin Kalkınmasında Önemli Bir Model: Devlet Üretme
Çiftlikleri (1949-1960)

traktör, 38 adet kendi yürür biçer-döğerle yapılmıştır. Hububat üretiminde gübresiz ekimden dekar başına 120 kg, gübreli ekimden 174 kg verim alınmıştır. Çiftlikte 1953 ile 1955 yılları arasında 29.887 ton buğday, 8.195 ton arpa, 665 ton yulaf, 237 ton çavdar üretimi yapılmıştır. Aynı yıllar arasında 25.715 ton buğday, 5.581 ton arpa, 155 ton çavdar, 154 ton yulaf tohumluğu çiftçilere dağıtılmıştır. 1952-1955 yılları arasında çiftçilerin 886’sı traktör, 546’sı pulluk, 81’i diskharrow, 594’ü biçer-döğer, 347’si nakil araçları olmak üzere toplamda 2.454 tarım alet ve makinesi Malya DÜÇ’nin tamirhanesinde düşük ücret karşılığında tamir edilmiştir. Yine bir kısım tarım alet ve makineleri köylülere az bir ücret karşılığında kiraya verilmiştir. Muhtelif yıllarda meyveli-meyvesiz 9.537 ağaç, 12.734 adet çeşitli süs çalısı dikilmiş, 12.000 omcanın bulunduğu 132 dekar bağ tesis edilmiştir. Ayrıca 1955 yılı sayımı neticesine göre 120 dekarlık bir meyvelik alanda çeşitli meyve türlerinden müteşekkil 12.729 adet fidan tespit edilmiştir. Meyveciliğin yanı sıra 115 büyük baş sığır ve 4.000 koyun ile gittikçe gelişme gösteren Malya DÜÇ hayvancılığında yarımkan montafon sığırları safkan montafon boğasıyla saf damızlık hayvanı haline getirilmeye çalışılmıştır. Çiftlikte 1953-1955 yılları arasında 195.437 kg sığır sütü ile 77.179 kg koyun sütü üretilmiştir. 1954 yılına kadar Akkaraman koyunculuğu üzerinde durulurken, 1955 yılında değişikliğe gidilmiş, 1.200 Akkaramana merinos koçu ile tohumlama yapılarak %100 randıman sağlanmıştır. Ayrıca kümes hayvancılığı konusunda Rodeyland, Legorn ve New Hampshire tavukları üzerinde çalışılmış, hindi, kaz ve ördek türleri de yetiştirilmiştir.⁹⁹

2.16. Ankara Polatlı DÜÇ

Ankara Polatlı’nın 54 km güneyinde bulunan 210.520 dekar arazi üzerinde kurulan Polatlı DÜÇ, 194.227 dekarı tarla arazisi, 12.600 dekarı mera sahası, 500 dekarı orman ve meyvelik alan, 3.193 dekarı da taşlık araziden meydana gelmiştir. 1945 yılından 1954 yılına kadar olan on yıllık dönemde 100.895 ton buğday, 9.302 ton arpa elde edilmiştir. 1950 yılından itibaren

kabul edilmiştir. BCA, Fon No: 30 18 1 2-Kutu No: 123-Dosya No: 74-Sıra No: 7; Maliye Bakanı Hasan Polatkan, 1952 yılı bütçe görüşmeleri esnasında yaptığı bir konuşmada muhtaç çiftçilere tevzi edilmek üzere DÜÇ tarafından geniş ölçüde arazi açmalarına devam edileceğini dile getirmiştir. TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem: 9, Toplantı: 2, C. 13, 42. Birleşim, 20.02.1952, s. 367.

⁹⁹ Ziraat Vekâleti, *age*, s. 126-130.

üretimde ortalama 35 traktör, 45 biçer-döğ, 40 motorlu nakil vasıtası ve 200 muhtelif ziraat aleti kullanılmıştır. Polatlı DÜÇ’de 1950 ile 1954 yılları arasında tohum hazırlama servisine 53.587 ton, tohumluk üretimine 42.700 ton, çiftçiye ise 36.350 ton tohumluk verilmiştir. 1946 yılından 1955 yılına kadar olan on yıllık süreçte 66 dekarı 3.176 adet ağaçlı meyvelik; 65 dekarı 10.700 adet omcalı meyvelik; 400 dekarı 27.000 ağaçlı alan; 5 dekarı da muhtelif sebze sahası olmak üzere, 536 dekar alan bahçe kültürü altına alınmıştır. 1955 yılı itibariyle hayvancılık alanında et, yapağı ve süt gayesiyle akkaraman tipi üzerinde çalışmalar yapılmış, işletmenin elinde 1.130 baş ana, 1.070 baş toklu ve 550 baş kasaplık olmak üzere 2.750 baş koyun bulunmuştur. Aynı yılda merinoslaşma yoluna gidilerek 550 baş koyuna suni tohumlama yapılmıştır. 1950 ile 1954 yılları arasında 127.022 kg süt üretimi sağlanmıştır. 1954 yılı ilkbaharında Karacabey ve havalisinden satın alınan 21 baş yarımkan montofon inek ve Çifteler Harasından temin edilen 1 adet saf kan boğa ile başlanan sığırcılık faaliyeti 1955 yılında sürünün 57’ye çıkarılmasıyla iyi bir seviyeye gelmiştir.¹⁰⁰ Kumes hayvancılığında ise 1954 yılında Çiçekdağı işletmesinden alınan 450 Legorn ve Konuklar İşletmesinden temin edilen 200 baş New Hampshire civcivle tavukçuluk faaliyetine başlanmış, 1955 yılında 27.250 yumurta üretilmiştir. Polatlı DÜÇ yukarıda yapılan faaliyetler neticesi 1944 yılından 1955 yılına kadar 11.901.676 lira net kâr sağlamıştır.¹⁰¹

2.17. Kırklareli Türkgeldi DÜÇ

Kırklareli’nin Lüleburgaz ilçe istasyonunun 2 km güneybatısında ve ilçe merkezine 10 km uzaklıkta bulunan Türkgeldi DÜÇ, 1936 yılında Hacı Sadık ve İzzet Bey adlarındaki mülk sahiplerinin rızaları üzerine Ziraat Vekâletince satın alınarak Devlet Üretme ve Örnek Çiftliği olarak 1938 yılının sonbaharına kadar çalıştırılmıştır. 1938 yılının Eylül ayında 3308 sayılı Kanun gereğince Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu Genel Müdürlüğüne devredilmiştir. 1950 yılının Mart ayı başına kadar aynı Genel Müdürlüğün idaresi altında çalışmıştır. 5433 sayılı Kanunla DÜÇGM’ye intikal eden Türkgeldi DÜÇ, 1946 yılında

¹⁰⁰ Ziraat Vekâleti, *age*, s. 131-134; Üzümeri, *agm*, s. 118-119; DÜÇGM döner sermayesinden dört milyon liranın Haralarda merinos yetiştirme çiftliğine tahsisi 28 Temmuz 1958 tarih ve 4 /10594 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı’nca kabul edilmiştir. *BCA*, Fon No: 30 18 1 2-Kutu No: 149-Dosya No: 38-Sıra No: 14; DÜÇGM döner sermayeden yapılacak harcamaların şeklini gösteren esaslarının onanması 3 Mayıs 1950 tarih ve 3/11220 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı’nca kabul edilmiştir. *BCA*, Fon No: 30 18 1 2-Kutu No: 122-Dosya No: 41-Sıra No: 19.

¹⁰¹ Ziraat Vekâleti, *age*, s. 131-134.

Türkiye’de Kırsal Kesimin Kalkınmasında Önemli Bir Model: Devlet Üretme Çiftlikleri (1949-1960)

ilave edilen 3 bin dekar alanla arazi varlığını 16.290 dekara yükseltmiştir. 16.290 dekarlık arazinin 12.362 dekarı tarla, 184 dekarı meyvelik ve ağaçlık alan, 250 dekarı yol ve bina sahası, 450 dekarı karaağaç ormanlığı, 240 dekarı tabii çayır, 2.804 dekarı ise mera ve tarıma elverişsiz alanı teşkil etmiştir. Çiftlikte tarla tarımı, hayvancılık, meyve ve meyvesiz ağaç fidanlığı ve sebzeçilik üniteleri üzerinde çalışılmıştır. Yılda 300-400 ton buğday, 150-200 ton arpa ve 50 ton civarında yulaf tohumu dağıtılmıştır. Ayrıca bakliyat ürünleriyle hayvan yemi üretimi çalışmaları da yapılmıştır. Çiftlikte her yıl 30-40 dekar hububat türleriyle çeşit, miktar, gübreleme ve ekim zamanı bakımından deneme çalışmaları yapılmıştır. Koyun, sığır, koşum hayvanı, tavuk ve arıcılık başlıca hayvancılık faaliyetleri arasında yer almıştır. Türkiye’nin 3.000’i bulan en iyi kıvırcık koyun ve sürüsünün 1.300 kadarı damızlık olarak tahsis edilmiştir. Çiftliğin yetiştirdiği boz sığır ırkı (Plevne) süt ve et verim ırkına döndürülmeye çalışılmış, her yıl 80-100 bin litre inek sütü üretimi ile ekonomiye katkılar sağlanmıştır. 1952 yılında bahçe kültürleri şubesinde 50 dekar Amerikan asma anaçlığı, 20 dekar meyve fidanlığı ve 10 dekar sebze alanı oluşturularak üretim çalışmaları yapılmıştır.¹⁰²

2.18. Hatay Turunçgiller İşletme Müdürlüğü

Hatay Dörtöl’da toprak işleme, sulama, ilaçlama konularında çevre üreticilerine örnek olmak amacıyla 635 dekar arazide kurulan turunçgiller işletmesi, örnek üretim, fidancılık ve sebzeçilik olmak üzere üç şube halinde faaliyet göstermiştir.¹⁰³ Turunçgillerden mevcut türler arasında Yafa, Waşington, Tomson navel, Galdnaget navel, Kan, Şeker, Alanya ve Adana yerlisi portakallarıyla greyfurt, Rize Klemantin, ve Dancytanjerin mandalinaları yer almıştır. Hatay Turunçgiller İşletmesi, ıslah ve gübreleme faaliyetleri için İskenderun Bahçe Kültürleri İstasyonuyla, sulama faaliyetleri için Tarsus Sulu Ziraat Deneme İstasyonuyla, mücadele faaliyetleri için Seyhan Ziraat Mücadele Enstitüsüyle işbirliğine giderek deneme çalışmaları yürütmüştür. 17 dekarı

¹⁰² Ziraat Vekâleti, *age*, s. 136-138; 5433 sayılı Kanunun 7. maddesine göre *Ziraat Vekâletince* hazırlanarak Devlet Şurasınca incelenmiş olan DÜÇGM Teftiş Heyeti Nizamnamesinin yürürlüğe konulması 9 Eylül 1955 tarih ve 4/5951 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı’nca kabul edilmiştir. BCA, Fon No: 30 18 1 2-Kutu No: 140-Dosya No: 87-Sıra No: 10.

¹⁰³ Bu dönemde Mersin’de 15 Aralık 1952 tarihinde gerçekleştirilen *I. Narenciye Kongresi*’ne 500 uzman delege katılarak narenciye sorunları ile ilgili çok önemli kararlar alınmıştır. *Ayın Tarihi*, Sayı No: 229, Yıl: Aralık 1952, s. 26.

Samandağ ilçesinde yer almak üzere toplamda 85 dekar fidan üretim arazisi bulunan işletmenin faaliyet alanı turuncgiller ve zeytin fidanı yetiştiriciliği olmuştur. Ayrıca sebze fidesi yetiştirmek maksadıyla tahsis edilen 32 dekar arazide 500 bin sebze fidesi üretilmiştir. Bunun yanı sıra domateslerde tahribat yapan fusarium hastalığına karşı Adana Ziraat Mücadele Enstitüsü ile işbirliğine gidilerek deneme çalışmaları yapılmış, yine Almanya'dan getirilen 2 bin çilek fidesi üzerinde adaptasyon tecrübesi gerçekleştirilmiştir.¹⁰⁴ 1956 yılı itibarıyla çiftçilere 25 bin turuncgiller fidanı, 5 bin zeytin fidanı, 5 bin meyve fidanı, 10 bin çeşitli süs fidanı ve 1 milyon sebze fidesi dağıtımı planlanmıştır.¹⁰⁵

2.19. Sivas Ulaş DÜÇ

Sivas'a 38 km mesafede bulunan ve 155.200 dekar arazi üzerinde kurulan Ulaş DÜÇ'nin 47.092 dekar arazisi tarla tarımı, 217 dekara bahçe kültürleri, 41.952 dekara diğer kültür ve tabii mera arazisi, 65.939 dekara da engebeli ve tarıma elverişli olmayan sahadan oluşmuştur.¹⁰⁶ 1950-1955 yılları arasındaki altı yıllık dönemde 129.599 dekar buğday, 1.870 dekar arpa, 3.047 dekar yulaf, 2.258 dekar çavdarın ekilmesi neticesinde 10.364.416 ton buğday, 137.443 ton arpa, 338.269 ton yulaf, 225.106 ton çavdar elde edilmiştir. Yine bu üretimden elde edilen 6.946 ton tohumluk ise çiftçilere dağıtılmıştır. Sivas DÜÇ'de 1953-1954 yıllarında çayır ve mera alanında verimliliğin sağlanması için çeşitli bitkiler ve otlar üzerinde çalışmalar yapılmıştır. Koyunculuğa 1950 yılında Kangal ve çevresinden elde edilen 400 baş Akkaraman koyunuyla başlanmış, seleksiyon neticesinde yün et ve süt üretimi bakımından verim sağlanmıştır. Üç sürü halde koyun sayısı 1.200'e ulaşmış, Kayseri, Malatya ve Sivas illerine

¹⁰⁴ Bornova Ziraat Mücadele Enstitüsü, 1952 yılı içerisinde yapılan uygulama çalışmalarında Fusarium'a (solgunluk hastalığı) dayanıklı Amerikan domates çeşitlerini çiftçilere tanıtmak amacıyla Balçova ve Edremit'te iki sunuş gösterisi gerçekleştirmiştir. *Tomurcuk*, S. 8, Yıl: 1, Ağustos 1952, s. 26; DÜÇGM'nin ihtiyacı için Tarım Bakanlığına ayrılan tiraj hakkına dayanılarak Almanya'dan satın alınacak 25-27 adet Hangarın doğrudan firma temsilcileriyle yapılacak sözleşme ile aracısız ve pazarlıkla satın alınması, 14 Nisan 1950 tarih ve 3/11085 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kabul edilmiştir. *BCA*, Fon No: 30 18 1 2-Kutu No: 122-Dosya No: 35-Sıra No: 4; Satın alınacak 23-25 adet hangarla ilgili aynı tarih ve 3/11086 sayılı Karar'ın ayrıntıları için Bk. *BCA*, Fon No: 30 18 1 2-Kutu No: 122-Dosya No: 35-Sıra No: 5.

¹⁰⁵ Ziraat Vekâleti, *age*, s. 140-141; DÜÇGM'ye devredilmiş olan Ödemiş, Tarsus, Niğde ve Cide fidancılık işletmeleri ile Afşin DÜÇ ve Bigadiç ve Zile Tavukçuluk işletmelerinin tasfiyesi 12.09.1960 tarih ve 5/311 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kabul edilmiştir. *BCA*, Fon No: 30 18 1 2-Kutu No: 156-Dosya No: 16-Sıra No: 8.

¹⁰⁶ *Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü ve Üzerinde Çalıştığı Plan, Program ve Projeler*, s. 12; Ziraat Vekâleti, *age*, s. 142.

Türkiye’de Kırsal Kesimin Kalkınmasında Önemli Bir Model: Devlet Üretme Çiftlikleri (1949-1960)

damızlık koç, koyun ve kuzu verilmiştir. Çiftliğin damızlık inek çalışmalarına, Kars ve çevresinden satın alınan 70 kadar *Doğu Kırmızısı* tür ile başlanarak sayı kısa zamanda 200’ü geçmiştir. Ayrıca 1953 yılından itibaren yapılan montofon melezlenmesi faaliyetlerinden olumlu neticeler alınmış, 1950 yılında yıllık 18.269 kilogram olan süt üretimi 1955 yılında 60 bin kilogramı geçmiştir. 1952 yılında Gelemen ve Gökhöyük çiftliklerinden sağlanan 30 baş legorn tavuk ve piliçle başlanan tavukçuluk çalışmalarında ise sayı 1955 yılında 1.200’e ulaşmıştır.¹⁰⁷

2.20. Ankara Merkez Atölyesi

Ankara-Atatürk Orman Çiftliğinde bulunan merkez atölyesinde 269 memur ve işçi görev yapmıştır. Atölyenin bina varlığının değeri 1.569.000 lira, tesis varlığı, 306.989 lira, tezgâhları 716.357 lira, alet ve edevatı ise 225.997 lira olmuştur. Atölye, işletmenin ve çiftçilerin parça, tamir ve yenilenme ihtiyacını gidermek amacıyla kurulmuştur. Ayrıca çiftçilerin tarım alet ve makinelerini kullanmada eğitilmiş hale gelmeleri için 1950 yılında 285, 1951’de 265, 1952’de 175, 1953’de 140 ve 1954 yılında 57 kişiye kurslar verilmiştir.¹⁰⁸

Yılda ortalama 7 milyon liralık malzeme, yedek parça ve hammadde atölye ambarlarına girmiş, bir o kadarı da çiftçilere verilmiştir. Atölyeler de imalat ve revizyon kısmı, hazırlama bürosu şefliği, imalat atölyesi, revizyon atölyesi şefliğinden meydana gelmiştir. İmalat atölyesinde toplam 1.491 çeşitli yedek parça imali yapılmıştır. Ayrıca sabit ve seyyar akaryakıt tankları, treylerler, hamur makineleri, seyyar mutfaklar, keçi ayakları, seyyar hidrolik atölye krikoları, civciv ana makineleri gibi başlıca demirbaşlar daha düşük fiyatla imal edilmiştir. İmalat atölyesi çark hane, tesviye hane demir hane, döküm hane, marangoz hane, saraç hane, boya hane, model hane ve kaynak hane bölümlerinden oluşmuştur. Atölye faaliyetleri arasında traktör yedeklerinin imalinin yanı sıra, biçer-döğür, oto, ziraat aletleri, demirbaş ve harici imaller yapılmıştır.¹⁰⁹ Tarım Bakanı Nedim Ökmen’in talimatıyla, Zirai Donatım

¹⁰⁷ Ziraat Vekâleti, *age*, s. 142-144.

¹⁰⁸ Bütün okul ve devlet çiftliklerinde 4 ay süreyle açılan makinist kurslarından yetiştirilen kişilerin sayısı 1953 yılında açılan kurslardan mezun olanlarla birlikte 5.937’e ulaşmıştır. TBMM, *Zabıt Ceridesi*, 1954 Yılı Masraf Bütçeleri, Dönem: 9, Toplantı: 4, C. 28, 18.02.1954, s. 387.

¹⁰⁹ Ziraat Vekâleti, *age*, s. 146-148.

Kurumunun ihtiyaç duyduğu yedek parçaların ayrıca DÜÇ merkez atölyesinde imal edilmeye başlandığı görülmektedir.¹¹⁰

Tablo 1’de DÜÇ’nin 1950 ile 1960 yılları arasında çiftçiye hububat tohumluğu ve damızlık hayvanı dağıtımı ile yıllara göre net kâr miktarları gösterilmiştir.

TABLO: 1. DÜÇ’nin Köylüye Dağıttığı Mahsuller (1950-1960)

Yıllar	Hububat Tohumluğu (ton)	Damızlık Hayvanı (adet)		Yumurta (adet)	Net Kâr Miktarı (TL)
		Sığır	Koyun		
1950	53.972	110	700	-	3.430.437
1951	44.784	150	1.000	19.329	4.726.142
1952	72.114	150	1.000	1.500	9.080.287
1953	96.371	152	1.355	16.750	12.923.348
1954	41.689	165	1.200	52.000	8.057.868
1955	68.011	191	1.450	16.807	5.256.372
1956	67.283	307	2.175	20.847	3.370.316
1957	70.974	365	2.100	172.000	19.662.870
1958	59.618	150	1.500	150.000	11.490.360
1959	35.378	309	2.852	274.087	8.317.317
1960	25.939	131	728	349.182	3.312.630

Kaynak: *Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü ve Üzerinde Çalıştığı Plan, Program ve Projeler*, Tarım Bakanlığı Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü Tanıtıcı Yayınları, Güzel Sanatlar Matbaası, Ankara, 1968, s. 34-43; Ziraat Vekâleti, *Devlet Üretim Çiftlikleri Umum Müdürlüğü*, Hazırlayan Hamdi Tuncer, Ankara, 1957, s. 60.

Tablo 1’e göre 1950 ile 1960 yılları arasında DÜÇ tarafından çiftçiye dağıtılan toplam hububat tohumluğu miktarı 636.133 ton, damızlık sığırları sayısı 2.180 adet, damızlık koyunu sayısı 16.060 adet ve yumurta sayısı 1.072.502’dir. Ayrıca 11 yılda çiftliklerden elde edilen net kâr miktarı 89.627.947 lira olmuştur. Bu rakamlarla DÜÇ’nin ülke ekonomisine katkı sağlayan önemli kuruluşlar arasında yer aldığı açıkça görülmektedir.

¹¹⁰ BCA, Fon No: 30 1 0 0-Kutu No: 80-Dosya No: 508-Sıra No: 9; Ferit Kayıran, “Ziraimizde Yedek Parça Meselesi”, *Ziraat Dünyası*, S. 54, Yıl: 4, Temmuz 1954, s. 16.

Sonuç

Tarih boyunca insanların beslenmeye ihtiyaç duyması tarımın birinci derecede önemini korumasına neden olmuştur. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren faaliyete geçen çiftlikler halka tarım alanında yol göstererek onları üretimde daha bilinçle hale getirmiştir. 1937 yılında Ziraî Kombinalar Kurumunun teşkil edilmesi ve çiftliklerin bu kurumun bünyesine intikal etmesiyle II. Dünya Savaşı öncesi ve sonrasında halkın ve ordunun beslenme sorununa yardımcı olunmuştur.

7 Haziran 1949 tarihinde 5433 sayılı Kanunun kabul edilmesi ve DÜÇGM’nin kurulmasıyla birlikte tarım işletmeciliği konusunda yeni bir dönem başlamıştır. Genel Müdürlüğün Tarla Ziraat Şubesi her yıl yaz ve kış dönemlerinde faaliyetini sürdürerek tahıl üretimini gerçekleştirirken, standardizasyon esasları kapsamında bir kısmı sertifikalı olmak üzere, tohumluk da üretmiştir. Bunun yanı sıra bir yandan melez mısır tohumluğu ve yem bitkileri ile pamuk tohumluğu üretimi yapılırken, öbür yandan gübreli ekim teşvik edilmiş, zararlı otlarla ziraî mücadeleye girişilmiştir.

DÜÇGM’nin ayrıca üretimde rasyonel olarak çiftçilere örnek ve önderlik etmesi, onların bilgi ve görgülerini artırdığından, ilkel tarım yöntemleri ve deneme yanılma yoluyla yapılan tarım üretimi faaliyetleri daha bilinçli hale gelerek mahsul rekoltesi yükselmiştir.

DÜÇGM’nin Hayvancılık Şubesinde koyun ve sığırcılık alanında faaliyetlere girilirken, koyun türü olarak saf kan Mor Karaman, İvesi, Karayaka, Kıvırcık ve Akkaraman nüveleri teşkil edilmiş, Ulaş Çiftliği hariç diğer çiftliklerde Karaman ve Karakayalar merinoslaştırılmaya tabi tutulmuştur. Sığırcılık alanında ise çiftliklerin kurulduğu yerlerin coğrafi yapısı ve iklimine göre Güney Sarı Kırmızısı, Göle Kırmızısı, Yerli Kara ve Montofon Melezi üzerinde çalışmalar yürütülmüştür. Çalışmaların başarılı olması ve koyun ile ineklerin kalite ve sayılarının artmasıyla et, süt, yağ, deri, yün veriminde ve üretiminde yükselişler meydana gelmiştir. Hayvan verimi ve üretiminde yaşanan artışlar birçok sektörün gelişmesine destek sağlamıştır.

Et üretiminin artması insan beslenmesi için gerekli kırmızı et tüketimini artırarak bu sektörün büyümesine, süt ve tereyağı veriminin artması yine insan sağlığı için lüzumlu süt ve tereyağı tüketiminin artırılmasına ve bu alandaki sektörün gelişmesine yol açmıştır. Yün üretiminin artırılması, yatak yorgan ve

her türlü dokuma sektörünün gelişmesine, deri üretiminin artması ayakkabı, kemer ve giyim sektörünün gelişmesine katkı sağlamıştır.

DÜÇ, ABD'den getirilen Legorn ve New Hamshire günlük civcivleri ile damızlık kümes hayvancılığı alanında epey mesafe kat etmiş, bol yumurta veren Beyaz Legorn, yumurta ile beraber et verimi yüksek olan New Hamshire, Rodeyland, Pleymut tavuk ırkları zengin kümes hayvancılığının belli başlı ırkları arasında yer almıştır. DÜÇ'de tavukçuluğun geliştirilmesi ve yumurta ve et veriminin artması, ucuz ve beslenme değeri yüksek tavuk ve yumurta tüketimini cazip hale getirmiştir. Bu suretle insanlar protein bakımından zengin yumurta ve beyaz et tüketimini artırarak sağlıklı beslenme konusuna dikkat ettiklerinden yumurta ve beyaz et sektörü canlanmıştır.

DÜÇGM'nin Makine Şubesi, üretici çiftçilerin çeşitli türde binlerce tarım alet ve makinelerini tamir ederken, bir kısmını kiraya vermiş, bir kısmını ise satmıştır. DÜÇGM'de Bahçe Kùltürleri alanında fidancılık, meyvecilik, bağcılık, sebzecilik, çiçekçilik ve ağaçlandırma alanında çalışmalar yapılmıştır. Bu suretle çiftçiler aşı, budama, gübreleme, mücadele ve tarım alet ve makinelerini kullanma konusunda bilinçli hale geldiğinden, sebze ve meyve üretimi artmıştır. İnsan sağlığı bakımından son derece önem taşıyan sebze ve meyve üretiminin aynı zamanda tüketiminin de artırması, bu alandaki sektörlerin canlanmasına yol açmıştır.

Netice itibariyle DÜÇGM'nin kurulması ve akabinde 19 çiftlikte takriben 3.385.000 dekar arazinin 1960 yılına kadar ekilmesiyle birlikte 100 binlerce ton hububat mahsulü ve çeşitli miktarlarda pamuk ve mısır yetiştirilerek tarım üretimi desteklenmiştir. Bu üretimlerin yanı sıra DÜÇGM'nin tohumluk, damızlık hayvanı, fidan ve fide yetiştiriciliği ile ziraat mücadele konusunda çiftçilere örnek teşkil edip yüzlerce çalışanı bünyesinde barındırarak onları istihdam etmesiyle ülkenin milli ekonomisine önemli katkılar sağlanmıştır.

KAYNAKÇA

I. ARŞİV BELGELERİ

BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ (BCA)

- BCA, Fon No: 30 18 1 2-Kutu No: 122-Dosya No: 44-Sıra No: 11.
BCA, Fon No: 30 11 1 0-Kutu No: 212-Dosya No: 7-Sıra No: 10.
BCA, Fon No: 30 11 1 0-Kutu No: 215-Dosya No: 21-Sıra No: 1.
BCA, Fon No: 30 18 1 2-Kutu No: 123-Dosya No: 71-Sıra No: 6.
BCA, Fon No: 30 18 1 2-Kutu No: 123-Dosya No: 66-Sıra No: 9.
BCA, Fon No: 30 18 1 2-Kutu No: 123-Dosya No: 77-Sıra No: 2.
BCA, Fon No: 30 18 1 2-Kutu No: 126-Dosya No: 62-Sıra No: 9.
BCA, Fon No: 30 11 1 0-Kutu No: 227-Dosya No: 40-Sıra No: 14.
BCA, Fon No: 30 18 1 2- Kutu No:130-Dosya No: 73-Sıra No: 2.
BCA, Fon No: 30 18 1 2-Kutu No: 140-Dosya No: 84-Sıra No: 18.
BCA, Fon No: 30 18 1 2-Kutu No: 138-Dosya No: 123-Sıra No: 7.
BCA, Fon No: 30 18 1 2-Kutu No: 148-Dosya No: 17-Sıra No: 12.
BCA, Fon No: 30 18 1 2-Kutu No: 153-Dosya No: 49-Sıra No: 4.
BCA, Fon No: 30 18 1 2-Kutu No: 154-Dosya No: 61-Sıra No: 6.
BCA, Fon No: 30 18 1 2-Kutu No: 154-Dosya No: 67-Sıra No: 2.
BCA, Fon No: 30 18 1 2- Kutu No: 126-Dosya No: 73-Sıra No: 18.
BCA, Fon No: 30 18 1 2- Kutu No:124-Dosya No: 79-Sıra No: 6.
BCA, Fon No: 30 18 1 2- Kutu No:126-Dosya No: 73-Sıra No: 17.
BCA, Fon No: 30 18 1 2- Kutu No:123-Dosya No: 72-Sıra No: 20.
BCA, Fon No: 30 18 1 2- Kutu No:126-Dosya No: 45-Sıra No: 2.
BCA, Fon No: 30 18 1 2- Kutu No:130-Dosya No: 73-Sıra No: 2.
BCA, Fon No: 30 18 1 2-Kutu No: 123-Dosya No: 74-Sıra No: 7.
BCA, Fon No: 30 18 1 2-Kutu No: 149-Dosya No: 38-Sıra No: 14.
BCA, Fon No: 30 18 1 2-Kutu No: 122-Dosya No: 41-Sıra No: 19.
BCA, Fon No: 30 18 1 2-Kutu No: 140-Dosya No: 87-Sıra No: 10.
BCA, Fon No: 30 18 1 2-Kutu No: 122-Dosya No: 35-Sıra No: 4.
BCA, Fon No: 30 18 1 2-Kutu No: 122-Dosya No: 35-Sıra No: 5.
BCA, Fon No: 30 18 1 2-Kutu No: 156-Dosya No: 16-Sıra No: 8.
BCA, Fon No: 30 1 0 0-Kutu No: 80-Dosya No: 508-Sıra No: 9.
BCA, Fon No: 30 18 1 2-Kutu No: 144-Dosya No: 90-Sıra No: 6

II. RESMİ YAYINLAR

A. Türkiye Büyük Millet Meclisi, Kanunlar Dergisi, Zabıt Ceridesi ve Tutanak Dergisi

TBMM, *Kanunlar Dergisi*, Dönem: 2, C. 4, 29.05.1926, s. 913.

TBMM, *Kanunlar Dergisi*, Dönem: 4, C. 11, 03.07.1932, s. 856.

TBMM, *Kanunlar Dergisi*, Dönem: 5, C. 17, 12.02.1937, s. 243-249.

TBMM, *Kanunlar Dergisi*, Dönem: 5, C. 18, 07.01.1938, s. 101-104.

TBMM, *Kanunlar Dergisi*, Dönem: 8, C. 30, 08.07.1948, s. 778-779.

TBMM, *Kanunlar Dergisi*, Dönem: 8, C. 31, 07.06.1949, s. 925.

TBMM, *Zabıt Ceridesi*, Dönem: 5, Toplantı: 2, C. 18, 63. Birleşim, 24.05.1937, s. 174-175.

TBMM, *Zabıt Ceridesi*, Dönem: 5, Toplantı: 2, C. 19, 25. Birleşim, 12.06.1937, s. 267.

TBMM, *Zabıt Ceridesi*, Dönem: 6, Toplantı: 1, C. 7, 18. Birleşim, 27.12.1939, s. 128.

TBMM, *Zabıt Ceridesi*, Masraf Bütçeleri, Dönem: 7, Toplantı: 1, C. 10, 22.05.1944, s. 270.

TBMM, *Tutanak Dergisi*, 1948 Yılı Gider Bütçeleri, Dönem: 8, Toplantı: 2, C. 8, 26.12.1947, s. 285.

TBMM, *Tutanak Dergisi*, 1949 Yılı Gider Bütçeleri, Dönem: 8, Toplantı: 3, C. 16, 21.02.1949, s. 311.

TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem: 8, Toplantı: 4, C. 24, 55. Birleşim, 24.02.1950, s. 1162.

TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem: 9, Toplantı: 1, C. 5, 45. Birleşim, 19.02.1951, s. 229.

TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem: 9, Toplantı: 2, C. 10, 1. Birleşim, 01.11.1951, s. 6.

TBMM, *Tutanak Dergisi*, 1951 Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı ve Bütçe Komisyonu Raporu, Dönem: 9, Toplantı: 1, C. 5, 19.02.1951, S. Sayısı: 50, TBMM Basımevi, Ankara, 1951, s. 134.

TBMM, *Tutanak Dergisi*, 1951 Yılı Gider Bütçeleri, Dönem: 9, Toplantı: 1, C. 5, 19.02.1951, s. 362, 455.

TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem: 9, Toplantı: 2, C.13, 52. Birleşim, 28.02.1952, s. 1125.

Türkiye’de Kırsal Kesimin Kalkınmasında Önemli Bir Model: Devlet Üretme
Çiftlikleri (1949-1960)

TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem: 9, Toplantı: 2, C. 13, 42. Birleşim, 20.02.1952, s. 367.

TBMM, *Tutanak Dergisi*, 1952 Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı ve Bütçe Komisyonu Raporu, Dönem: 9, Toplantı: 2, C. 13, 20.02.1952, S. Sayısı 50, TBMM Basımevi, Ankara, 1952, s. 13.

TBMM, *Tutanak Dergisi*, Gider Bütçeleri, Dönem: 9, Toplantı: 2, C. 13, 20.02.1952, s. 240/24.

TBMM, *Tutanak Dergisi*, Dönem: 9, Toplantı: 3, C. 20, 44. Birleşim, 16.02.1953, s. 335.

TBMM, *Tutanak Dergisi*, 1953 Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı ve Bütçe Komisyonu Raporu, Dönem: 9, Toplantı: 3, C. 20, 16.02.1953, S. Sayısı: 108, TBMM Basımevi, Ankara, 1953, s. 152.

TBMM, *Tutanak Dergisi*, 1953 Yılı Gider Bütçeleri, Dönem: 9, Toplantı: 3, C. 20, 16.02.1953, s. 240/9, 375, 393.

TBMM, *Zabıt Ceridesi*, 1954 Yılı Bütçe Kanunu Lâyihası ve Bütçe Komisyonu Raporu, Dönem: 9, Toplantı: 4, C. 28, 18.02.1954, S. Sayısı 109, TBMM Basımevi, Ankara, 1954, s. 70, 196.

TBMM, *Zabıt Ceridesi*, 1954 Yılı Masraf Bütçeleri, Dönem: 9, Toplantı: 4, C. 28, 18.02.1954, s. 215, 387, 404.

TBMM, *Zabıt Ceridesi*, 1955 Yılı Masraf Bütçeleri, Dönem: 10, Toplantı: 1, C. 5, 18.02.1955, s. 224/1, 352, 358.

TBMM, *Zabıt Ceridesi*, 1956 Yılı Bütçe Kanunu Lâyihası ve Bütçe Encümeni Mazbatası, Dönem: 10, Toplantı: 2, C. 10, 20.02.1956, S. Sayısı: 59, TBMM Matbaası, Ankara, 1956, s. 182.

TBMM, *Zabıt Ceridesi*, 1956 Yılı Masraf Bütçeleri, Dönem: 10, Toplantı: 2, C. 10, 20.02.1956, s. 66-67, 236/8.

TBMM, *Zabıt Ceridesi*, Dönem: 10, Toplantı: 3, C. 17, 41. Birleşim, 20.02.1957, s. 310.

TBMM, *Zabıt Ceridesi*, 1957 Yılı Bütçe Kanunu Lâyihası ve Bütçe Encümeni Mazbatası, Dönem: 10, Toplantı: 3, C. 17, 41. Birleşim, 20.02.1957, S. Sayısı: 61, TBMM Matbaası, Ankara, 1957, s. 72, 174.

TBMM, *Zabıt Ceridesi*, Masraf Bütçeleri, Dönem: 10, Toplantı: 3, C. 17, 41. Birleşim, 20.02.1957, s. 274/4, 310.

TBMM, *Zabıt Ceridesi*, 1958 Yılı Bütçe Kanunu Lâyihası ve Bütçe Encümeni Mazbatası, Dönem: 11, Toplantı: 1, C. 2, 19.02.1958, S. Sayısı: 31. TBMM Matbaası, Ankara, 1958, s. 185.

TBMM, *Zabıt Ceridesi*, Masraf Bütçeleri, Dönem: 11, Toplantı: 1, C. 2, 19.02.1958, s.262, 429.

TBMM, *Zabıt Ceridesi*, 1959 Yılı Bütçe Kanunu Lâyihası ve Bütçe Encümeni Mazbatası, Dönem: 11, Toplantı: 2, C. 7, 20.02.1959, S. Sayısı: 41, TBMM Matbaası, Ankara, 1959, s. 178.

TBMM, *Zabıt Ceridesi*, Masraf Bütçeleri, Dönem: 11, Toplantı: 2, C. 7, 20.02.1959, s. 217.

TBMM, *Zabıt Ceridesi*, 1960 Yılı Muvazene-i Umumiye Kanunu Lâyihası ve Bütçe Encümeni Mazbatası, Dönem: 11, Toplantı: 3, C. 12, 19.02.1960, S. Sayısı: 43, TBMM Matbaası, Ankara, 1960, s. 32, 195.

TBMM, *Zabıt Ceridesi*, Masraf Bütçeleri, Dönem: 11, Toplantı: 3, C. 12, 19.02.1960, s. 205.

TC Kurucu Meclis, *Tutanak Dergisi*, Gider Bütçeleri, 20.02.1961, s. 44, 208.

TC Kurucu Meclis, *Tutanak Dergisi*, 1961 Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı ve Bütçe Komisyonu Mazbatası, 20.02.1961, S. Sayısı: 2, Kurucu Meclis Matbaası, Ankara, 1961, s. 58/4.

B. Resmi Gazete

Resmi Gazete, Sayı No: 403, 20 Haziran 1926.

Resmi Gazete, Sayı No: 2146, 10 Temmuz 1932.

Resmi Gazete, Sayı No: 3538, 19 Şubat 1937.

Resmi Gazete, Sayı No: 3807, 13 Ocak 1938.

Resmi Gazete, Sayı No: 6957, 14 Temmuz 1948.

Resmi Gazete, Sayı No: 7231, 13 Haziran 1949.

C. Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü (İGM) ve Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) Yayınları

İGM, *İstatistik Yıllığı 1952*, Yayın No: 342, Ankara, 1952, s. 345.

İGM, *İstatistik Yıllığı 1953*, Yayın No: 360, Ankara, 1953, s. 499

İGM, *1959 İstatistik Yıllığı*, Yayın No: 380, Ankara, 1959, s. 420.

DİE, *İstatistik Yıllığı 1960-1962*, Yayın No: 460, Ankara 1962, s. 419.

DİE, *1963 İstatistik Yıllığı*, Yayın No: 490, Ankara, 1963, s. 356.

Türkiye’de Kırsal Kesimin Kalkınmasında Önemli Bir Model: Devlet Üretim
Çiftlikleri (1949-1960)

D. Ayın Tarihi

Ayın Tarihi, Sayı No: 229, Yıl: Aralık 1952, s. 26.

Ayın Tarihi, Sayı No: 273, Yıl: Ağustos 1956, s. 203.

Ayın Tarihi, Sayı No: 279, Yıl: Şubat 1957, s. 1.

III. SÜRELİ YAYINLAR

A. Gazeteler

Yeni Birlik (1942)

Yeni İstanbul (1954)

Zafer (1955)

B. Dergiler

Bitki Koruma Bülteni (1952)

İktisadi Yürüyüş (1942)

Koruma, (1962)

Tarım Bakanlığı Dergisi (1947)

Tarım Dergisi (1952-1953)

Tarım ve Ticaret (1973)

Tomurcuk (1956-1957)

Türk Ekonomisi (1946-1954)

Türkiye Ziraat Mecmuası (1953)

Ülkü (1946)

Ziraat Dergisi (1959)

Ziraat Dünyası (1954)

IV. KİTAPLAR

Atatürk’ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri, Yayına Hazırlayan: Ali Sevim vd., Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2006.

AYDEMİR, Şevket Süreyya, *Suyu Arayan Adam*, Remzi Kitabevi, 20. Basım, İstanbul, 2008.

BARUTÇU, Faik Ahmet, *Siyasi Anılar 1939-1954*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1977.

CİLOV, Haluk, *Türkiye Ekonomisi*, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1965.

CİLLOV, Haluk, *Türkiye Ekonomisi Bünyesi*, İktisadi ve Ticari İlimler Yüksek Okulu Yayınları, İstanbul, 1967.

Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü ve Üzerinde Çalıştığı Plan, Program ve Projeler, Tarım Bakanlığı Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü Tanıtıcı Yayınları, Güzel Sanatlar Matbaası, Ankara, 1968.

DP, *Kalkınan Türkiye*, Demokrat Parti Yayınları, Desen Matbaası, Ankara, 1954.

FAO Türkiye Raporu, TC Ziraat Bankası 100. Yıldönümü Yayını, Ankara, 1962.

GOLOĞLU, Mahmut, *Tek Partili Cumhuriyet 1931-1938*, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-II, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009.

GOLOĞLU, Mahmut, *Milli Şef Dönemi, 1939-1945*, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-III, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2012.

KOÇAK, Cemil, *Türkiye’de Milli Şef Dönemi, 1938-1945*, C. 2, İletişim Yayınları, 2. Basım, İstanbul, 2003.

KURUÇ, Bilsay, *Mustafa Kemal Döneminde Ekonomi*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1987.

MAĞDEN, Ragıp Ziya, *Zirai Kombinalar*, Güney Matbaacılık ve Gazetecilik TAO, Ankara, 1949, s. 16.

SERTEL, Zekeriya, *Hatırladıklarım*, Gözlem Yayınları, 3. Basım, İstanbul, 1977.

SOYAK, Hasan Rıza, *Atatürk’ten Hatıralar*, C. II, Yapı Kredi Bankası Yayınları, İstanbul, 1973.

TARIM BAKANLIĞI TEŞKİLAT PROJE GRUBU, *Tarım Hizmetleri ve Teşkilatının Yeniden Düzenlenmesi Hakkında Rapor*, Ankara, 1964.

TC Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, *50 Yılda Türk Sanayii*, Mars Matbaası, Ankara, 1973.

TOYNBEE, Arnold J., *Türkiye*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1971.

TURAN, Şerafettin, *Mustafa Kemal Atatürk*, Bilgi Yayınevi, 2. Basım, Ankara, 2008.

TÜRK TARİHİ TETKİK CEMİYETİ, *Tarih IV*, Türkiye Cumhuriyeti, Maarif Vekâleti Yayınları, İstanbul, 1931.

URAN, Hilmi, *Meşrutiyet, Tek Parti, Çok Parti Hatıralarım 1908-1950*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2008.

Türkiye’de Kırsal Kesimin Kalkınmasında Önemli Bir Model: Devlet Üretim
Çiftlikleri (1949-1960)

Yeni İktidarın Çalışmaları, 22.05.1950-01-08.1951, Demokrat Parti Hizmetinde Bulunduğu Türk Milletine Hesap Veriyor, Güneş Matbaacılık TAO, Ankara, 1951, s. 109.

YURTOĞLU, Nadir, *Demokrat Parti Dönemin Tarım Politikaları ve Siyasi, Sosyal, Ekonomik Hayata Tesirleri (1950-1960, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları*, Ankara, 2017.

ZEYTİNOĞLU, Erol, *Türkiye Ekonomisi*, 6. Basım, Met/Er Matbaası, İstanbul, 1978.

ZİNCİRLİ, Öncel, *Türkiye’de Tarım Teşkilatının Tarihçesi*, Ankara, 1994.

ZİRAAT VEKÂLETİ, *Devlet Üretim Çiftlikleri Umum Müdürlüğü*, Hazırlayan Hamdi Tuncer, Ankara, 1957.

V. MAKALELER

AKMAN, Arif, “Atatürk ve Tarımsal Öğretim”, *Atatürk ve Tarım*, Tarım ve Orman Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1981, s. 37-49.

AKMANOĞLU, Münif , “Zirai Mücadele ve Eğitim”, *Tarım ve Ticaret*, C. 4, S. 43, Yıl: 4, Temmuz, 1973, s. 10.

ARI, Şevket, “Memleketin Zirai İstihsalinde Kombinalar”, *İktisadi Yürüyüş*, 29 Ekim 1942 Ziraat Fevkalade Sayısı, s. 8, 36.

ATABEK, Reşat, “Canlanan Topraklar”, *Tarım Dergisi*, C. 1, S. 7, Yıl: 1 Ocak 1953, s. 58-60.

AYÖZGER, Remzi, “Zirai Kombinalar”, *Tarım Bakanlığı Dergisi*, S. 3, Yıl: 1, Aralık 1947, s. 4-5.

ÇAKIROĞLU, Süreyya, “Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğünün Hayvancılık İşleri”, *Türkiye Ziraat Mecmuası*, S. 1, Yıl: Nisan 1953, s. 160.

DEVLET ÜRETME ÇİFTLİKLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ, “Ziraat Vekâleti Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğüne Bağlı İşletmelerde 1950-1956 Yılları Arasında Pelemin, Sarı Ot ve Diğer Yabani Otlara Karşı Tatbik Edilmiş olan Mücadele ve Usulleri ve Şekilleri”, *Tomurcuk*, C. 6, S. 61, Yıl: 6, Ocak 1957, s. 8.

GÜROCAK, A. Besim, “Atatürk Çiftlikleri”, *Atatürk ve Tarım*, Tarım ve Orman Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1981, s. 175-180.

KADESTER, İsfendiyar Esat, “Yem Endüstrisi Nasıl Çalışır?”, *Zafer*, 6 Ağustos 1955, Sayı No: 2369.

KARATAY, Sadrettin , “Devlet Üretme Çiftlikleri Teşkilatı ve Çalışmalarına Toplu Bir Bakış”, *Türkiye Ziraat Mecmuası*, S. 2, Yıl: Haziran 1953, s. 20.

KAYIRAN, Ferit, “Ziraamızda Yedek Parça Meselesi”, *Ziraat Dünyası*, S. 54, Yıl: 4, Temmuz 1954, s. 16.

KIRAÇ, Numan, “Çiftçilere Teknik Ziraat Bilgisinin Ulaştırılması”, *Türk Ekonomisi*, S. 130, Yıl: 12, Nisan 1954, s. 112.

KIRAÇ, Numan, “Ziraat Aletleri Taksiciliği Hakkında”, *Yeni İstanbul*, 18 Mayıs 1954, Sayı No: 1616.

KİP, Ergün, “ *Türkiye’de Taban Fiyatları Destekleme Alımları ve İç Ticaret Hadleri*”, Türkiye’de Tarımsal Yapılar 1923-2000, Yurt Yayınları, Ankara, 1988, s. 135-162.

KUTULMUŞ, Zühtü, “Devlet Üretme Çiftlikleri Umum Müdürlüğünün Kuruluş Gayesi ve Memleket Ziraatındaki Rolü”, *Ziraat Dergisi*, Özel Sayı, Zirai Öğretimde 110 Yıl, S. 176-177, Yıl: 19, Aralık-Ocak 1959, s. 58.

MAĞDEN, Ragıp Ziya, “Devlet Üretme Çiftlikleri”, *Ziraat Ansiklopedisi*, C. 3, İstanbul, 1958, s. 249.

NİZAMOĞLU, Kahraman, “Yeni Mezopotamya”, *Tomurcuk*, C. 6, S. 62, Yıl: 6, Şubat 1957, s. 5.

OZANOĞLU, İhsan, “İsraf ve Sefahat”, *Yeni Birlik*, 19 İkinci Teşrin 1942, Sayı No: 6.

ÖKMEN, Nedim, “*Ziraatta Çok Büyük İnkişaflar Kaydedildi.*” , *Türk Ekonomisi*, S. 128, Yıl: 12, Şubat 1954, s. 49-50.

ÖZER, Süreyya, “Buğdaylarımızın İhracını Kolaylaştırma Çaresi”, *Türk Ekonomisi*, S. 129, Yıl: 12, Mart 1954, s. 80-81.

SEVİNTUNA, Cevdet, “Mücadelede Kullanılan İlaçlar”, *Koruma*, C. 3, S. 27, Yıl: 15 Ağustos 1962, s. 14.

SİPAHİ, Nihat-KARTAN, Tahsin, “Devlet Üretme Çiftlikleri Turunçgiller İşletmesinde 1956 Yılı Mücadele Faaliyeti”, *Tomurcuk*, C. 6, S. 62, Yıl: 6, Şubat 1957, s. 15.

TATAÇ, Ziya, “Olaylara Bakış, Ziraat Ekonomisi”, *Türk Ekonomisi*, S. 34, Yıl: 4, Nisan 1946, s. 114.

TATAÇ, Ziya, “Olaylara Bakış, Ağustos 1949, Ziraat Ekonomisi”, *Türk Ekonomisi*, S. 76, Yıl: 7 Ekim 1949, s. 234.

Türkiye’de Kırsal Kesimin Kalkınmasında Önemli Bir Model: Devlet Üretim
Çiftlikleri (1949-1960)

TATAÇ, Ziya, “Olaylara Bakış, Ocak-Şubat 1950, Ziraat Ekonomisi”, *Türk Ekonomisi*, S. 81, Yıl: Mart 1950, s. 63.

TATAÇ, Ziya, “ Olaylara Bakış, Ocak 1952, Ziraat Ekonomisi ”, *Türk Ekonomisi*, S. 104, Yıl: 10, Şubat 1952, s. 57-61

TATAÇ, Ziya, “Olaylara Bakış, Mart 1952, Ziraat Ekonomisi”, *Türk Ekonomisi*, S. 106, Yıl: 10, Nisan 1952, s. 123-126.

TATAÇ, Ziya, “Olaylara Bakış, Mayıs 1952, Ziraat Ekonomisi”, *Türk Ekonomisi*, S. 107, Yıl: 10, Mayıs 1952, s. 150-152.

TATAÇ, Ziya, “Olaylara Bakış, Ekim 1952, Ziraat Ekonomisi”, *Türk Ekonomisi*, S. 113, Yıl: 10, Kasım 1952, s. 345-347.

TATAÇ, Ziya, “Olaylara Bakış, Aralık 1952, Ziraat Ekonomisi ”, *Türk Ekonomisi*, S. 115, Yıl: 11, Ocak 1953, s. 24-29.

TATAÇ, Ziya, “Olaylara Bakış, Ağustos 1953, Ziraat Ekonomisi”, *Türk Ekonomisi*, S. 124, Yıl: 11, Ekim 1953, s. 308-313.

TATAÇ, Ziya, “Olaylara Bakış, Ekim 1953, Ziraat Ekonomisi”, *Türk Ekonomisi*, S. 126, Yıl: 11, Aralık 1953, s. 376-382.

TATAÇ, Ziya, “Olaylara Bakış, Nisan 1953, Ziraat Ekonomisi”, *Türk Ekonomisi*, S. 120, Yıl: 11, Haziran 1953, s. 181-184.

TATAÇ, Ziya, “Olaylara Bakış, Mayıs 1953, Ziraat Ekonomisi”, *Türk Ekonomisi*, S. 121, Yıl: 11, Temmuz 1953, s. 213-217.

TEKELİ, Sait Tahsin, “Devlet Çiftliklerimizdeki Gelişmeler”, *Ziraat Dünyası*, S. 54, Yıl: 4, Temmuz 1954, s. 3.

TEKELİ, İlhan-İLKİN, Selim, “Devletçilik Dönemi Tarım Politikaları”, *Türkiye’de Tarımsal Yapılar 1923-2000*, Yurt Yayınları, Ankara, 1988, s. 37-89.

TEOMAN, H. Nahit, “Zirai Mücadele İlaçları”, *Bitki Koruma Bülteni*, C. 6, S. 1, Yıl: Ocak 1952, s. 57.

ÜZÜMERİ, Ekrem, “Üretim Çiftlikleri”, *İktisat ve Ticaret Ansiklopedisi*, C. 10, İstanbul, 1954, s. 118-121.

YAZICIOĞLU, Turgut, “Memleketimizde Zirai Öğretimin Tarihçesi ve Bugünkü Zirai Öğretim Kurumlarımız” , *Ziraat Dergisi Özel Sayı*, S. 176-177, Yıl: XIX, Aralık-Ocak 1959, s. 6.

YAZMAN, Aslan Tufan, “Ankara Orman Çiftliği”, *İktisat ve Ticaret Ansiklopedisi*, C. 1, İstanbul, 1946, s. 316-321.

Nadir Yurtoğlu

YAZMAN, Aslan Tufan, “Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu”, *İktisat ve Ticaret Ansiklopedisi*, C. 4, İstanbul, 1949, s. 35-38.

YILDIZER, Hakkı, “ Teknik Ziraat Okullarının Ziraî Hamlemizdeki Önemi” , *Ülkü Dergisi*, S. 111, C. 10, Yıl: 1 Mayıs 1946, s. 17.